

Indhold

PROLOG	2
Ålene	2
FØRSTE DEL: KONGEN I KÆLDEREN	4
1. 1329 – Et rige på auktion	4
2. 1330 – Grevens brev	5
3. 1332 – Kælderen	6
4. 1342–1360 – Atterdag	8
5. 1359 – Forbuddet fra Aalholm	9
6. 1362–1366 – Bordet, hvor Norden blev skåret ud .	11
7. 1366 – Fangerne, prinsessen og de fire skrivere . .	12
8. 1368 – Manden, der snakkede sig ud af det	13
9. 1376 – To konger til én krone	15
10. 1377 – Kejseren indkalder	16
11. 1394 – Nordens mægtigste kvinde	18
12. 1394 – Fredsmæglerne, der blev taget til fange . .	19
13. 1409–1471 – Kongernes karavane	22
14. 1423 – Lensmanden og det evige forbund	23
15. 1460 – Livgedinget	24
16. 1503 – Kong Hans	26
ANDEN DEL: DRONNINGERNES Ø	28
17. 1516–1526 – Enkernes pension	28
18. 1517 – Lensmanden og Dyvekes død	29
19. 1533–1534 – Året, hvor bønderne kom	31

20. 1538–1551 – Kongen, der tog den tilbage	32
21. 1556 – Kongens brev	33
22. 1559 – Bønderne og den afsatte konges brev	34
23. 1581–1585 – Væggen	35
24. 1588–1611 – Studedronningen	37
25. 1628–1634 – Lensmanden, der sagde nej	38
26. 1658 – Over isen	39
27. 1658–1725 – Regningen	40
28. 1662 – Amtet, der overlevede sin borg	41
29. 1717 – Pudder til parykkerne	42
30. 1719 – Fire ryttere i fængslet	44
TREDJE DEL: ENKEN, DER KØBTE ET SLOT	45
31. 1725–1734 – Emerentia	45
32. 1746 – Kapellet	46
33. 1749–1783 – Grevens dagbog	47
34. 1765 – Grevens sæler	49
35. 1770 – Grevens hemmelige kode	50
36. 1791–1838 – Greven, der målte stjernerne	53
37. 1830 – Antikvarerne kommer	55
38. 1838 – Den gale greve	56
39. 1843 – Kongen og dronningen i Nysted	57
40. 1864 – De tolv på kirkegården	59
41. 1865 – Den gale greve på Rydhave	61
42. 1869 – Slottet med stjernetårnet	63
43. 1874 – Digteren i slotshaven	64
44. 1875 – Navnet	66
45. 1880–1881 – Højesteret	66
FJERDE DEL: EXCELLENCEN	68
46. 1882 – Den unge mand og haven	68
47. 1884 – Englænderen og fasanerne	69
48. 1885 – Kongeørnene	70

49. 1885–1889 – Slottet får sit ansigt	72
50. 1890 – Parforcejagten, der aldrig blev til noget . .	74
51. 1891–1908 – Gæstelisten	75
52. 1901 – Byen begynder sin dagbog	76
53. 1903 – Hedebondens søn	77
54. 1905 – Ministeren	80
55. 1905 – Norge får en konge	81
56. 1908 – Greven går til kongen	83
57. 1909 – Lægen, der skrev byens historie	85
58. 1913 – Kongen kommer	87
59. 1915–1921 – Regningen, anden gang	87
60. 1920 – Herregårdenes skæbnetime	89
61. 1931 – Haven får sin historiker	90
62. 1933 – Farvel	91
FEMTE DEL: BILBARONEN	92
63. 1940–1955 – Restaureringen, der ikke blev til noget	92
64. 1944 – Filmen	93
65. 1964–1972 – Benzin i blodet	94
66. 1965 – Manden, der læste murene	95
67. 1968–1989 – Et damptog, en jetjager og en telefonboks	97
68. Rivieraen – Chaufføren kører i forvejen	98
69. 1989 – Mørkt og tretten grader	99
70. 1990–1991 – Tunnelen og skatten	100
71. 1992–1996 – Den tunge arv	101
72. 1997 – Ølpenge til Aalholm	104
EPILOG: DEN FJERDE KAMPAGNE	106
73. 1995–2012 – Milliardæren, der samlede på slotte .	106
74. 2019 – Efter 2019	107
75. I dag – Dem, der blev	107
KILDENØGLE	109

Til læseren. – Alt, hvad der fortælles i denne bog, bygger på de 106 historier, der er samlet på aalholmslot.dk: årstal, navne, pengesummer, beseglede breve og gamle sagn. Folkene har levet, og det meste af det, de gjorde, kan man finde i kilderne. Men kilderne fortæller ikke, hvordan stemmerne lød, hvordan himlen så ud, eller hvad folk sagde, når døren var lukket. Det har fortælleren selv sat til – og kun dér, hvor historien tier. Bagest i bogen er der en kildenøgle, der viser, hvor hver eneste af historierne er havnet.

PROLOG

Ålene

Før der kom konger til øen, var der ål.

De kom om efteråret, når nætterne blev lange og vandet i noret blev gråt og koldt. Ind gennem det smalle løb ved Nysted kom de i tusindvis, blanke og stædige, på vej til den ferske sø bag holmen. Fiskerne kendte deres veje. De satte ruser, hvor saltvandet mødte ferskvandet, og stedet fik det eneste navn, der passede: Ålholmen.

En dag i slutningen af 1200-tallet stod der så en mand på holmen, som var fuldstændig ligeglad med ål.

Han kiggede på vandet. Han så, at landet var fladt som et spisebord, at ingen båd kunne komme ind gennem løbet uden at blive set, og at ingen rytter kunne komme ned ad vejen nordfra uden at blive talt. Der var vand hele vejen rundt. Og mod syd, lige bag den lave horisont, sad de holstenske grever og regnede på, hvad kongeriget Danmark mon kunne være værd.

Manden var kongen. Hvilken konge? Det strides man om. Kilderne siger 1256, og de siger, at den gamle borg ved Refshale

var faldet, og at man havde brug for en ny. Men hvad han tænkte den dag, ved vi bedre, end hvis han havde skrevet det ned. For han skrev det i mursten. Han tænkte: *her*.

Så byggede man. Røde munkesten på et fundament af store kampesten, et rektangel på 74 gange 30 meter, tårne i hjørnerne og mure så tykke, at en voksen mand kunne ligge på tværs i et vindueshul. Det tog år. Og da man var færdig, havde Danmark en dør mod syd, som kunne lukkes.

Det var ikke skønheden, kongen var ude efter. Han havde ikke set solnedgangen over noret eller hejrerne, der står på ét ben i det lave vand. Han havde set skudvinkler.

Skønheden kom senere. Den kom med dronninger, med havedyrkende grever, med en lidt skør professors udstoppede bjørne og en baron, der holdt mere af biler end af jord. Men i syv hundrede år måtte alle, der ville noget med Lolland, regne med den lille flade holm.

Nogle kom med en hær. Nogle i brudekjole. Og nogle med lænker om anklerne.

Og hvert efterår, lige meget hvem der sad på borgen, kom ålene igen.

FØRSTE DEL: KONGEN I KÆLDEREN

1. 1329 – Et rige på auktion

Der findes konger, der mister kronen på én gang, på en slagmark. Christoffer 2. mistede sin, som man mister en formue: lidt efter lidt, på småt gæld.

Han var blevet konge i 1320 efter at have skrevet under på en håndfæstning så stram, at den kunne have gjort en helgen til oprører. Christoffer var ingen helgen. Han brød den, punkt for punkt, og hvert brud betalte han med jord. Otte år senere var der ikke ret meget jord tilbage. Der var øerne.

Man kan se ham for sig i Ringsted ved forliget, hvor Aalholm for første gang dukker op i kilderne. En tung mand med et tungt ansigt, omgivet af holstenske herrer, der talte dansk med tysk accent og regnede hurtigere, end han kunne tænke. Over for ham sad halvbroderen, grev Johan af Plön, kaldet Johan den Milde. Om det var ironi, eller om man bare ikke havde meget at sammenligne med, skal være usagt.

– Lolland og Falster, sagde greven. Med borgene. Med Aalholm.

– Som pant, min bror. Indtil pengene er betalt tilbage.

– Selvfølgelig, sagde Johan den Milde og smilede.

Og alle ved bordet vidste, at pengene aldrig ville blive betalt tilbage. Christoffer havde aldrig betalt noget tilbage til nogen. Og et rige, der ikke længere ejer sig selv, kan ikke købe sig fri.

Aftalen blev beseglet. Aalholm skiftede ejer, uden at nogen trak et sværd. Kongen red hjem med penge nok til en krig, han allerede havde tabt, og grev Johan sendte sine folk ned til holmen i noret.

Konger, der pantsætter deres rige, tror altid, at de bare låner det ud. Historien viser dem næsten altid, at de har solgt det.

2. 1330 – Grevens brev

Det ældste brev, vi har fra Aalholm, er et gavebrev. Det er da en sød begyndelse.

Grev Johan sad på borgen og skrev til præsterne på Lolland. Han gav dem noget – jord, rettigheder, det er lige meget hvad – og satte sit segl under. Det er et venligt brev, næsten indsmigrende. Det er skrevet af en fremmed, der godt ved, at han ikke er populær, og som begynder med at gøre sig gode venner med dem, der taler med Vorherre, når han nu ikke kan gøre sig gode venner med dem, der pløjer.

Johan var ikke dum. Han fik murene gjort højere, satte tårne på,

holstenske soldater på volden og holstenske skrivere i kancelliet. Ålefiskerne fik lov at beholde deres ruser. Man skal ikke skændes med dem, der skaffer maden.

Men han havde en sten i skoen, og den hed Christoffer.

Den afsatte konge levede nemlig stadig. Han flakkede rundt i det rige, der havde været hans – en tigger med krone – og hvor han kom, rørte det på sig. Bønder, der ikke ville betale skat til en holstener. Riddere, der havde regnet forkert og nu fortrød. En svag konge er stadig en konge. Og en svag konge, der lever, er mere besværlig end en stærk konge, der er død.

I 1331 prøvede Christoffer lykken en sidste gang. Det gik galt. Og så var der kun ét sted, man kunne anbringe ham, hvor ingen kunne nå ham, og hvor alle vidste, hvem der havde nøglen.

Han blev sendt til Aalholm.

3. 1332 – Kældereren

Danmarks konge boede til leje hos en adelsmand, Peder Hvitfeldt, i et stenhus med stråtag i Sakskøbing. Det var, hvad han havde tilbage i 1332: en seng under en andens tag i det land, han selv havde pantsat tre år før.

To småadelsmænd, Henneke Breide og Johan Ellemose, fik en idé, der var lige så enkel som den var skændig. En konge, hvor afsat han end var, måtte da være noget værd i løsepenge. Så de satte ild til huset.

Christoffer sprang ud ad vinduet, midt i røgen. Nedenfor stod

de og ventede.

De førte ham til Aalholm – gennem porten til den borg, han selv havde ladet forstærke, og som hans halvbror nu sad på. Ifølge krønikerne var grev Johan der selv den dag. Tænk dig scenen: i borggården, ansigt til ansigt, to sønner af samme mor. Den ene sort af sod med hænderne bundet. Den anden herre over hele det østlige Danmark.

– Nå, bror, kan Johan have sagt. Her bor du da bedre end hos Hvitfeldt.

Det ved vi ikke. Men vi ved, at han ikke rørte en finger for ham.

Fangekælderens under nordvesttårnet findes endnu. Man går ned ad smalle trin, lyset bliver gråt og forsvinder, og så kommer der en kulde, som ikke har noget med årstiden at gøre. Murene er tre meter tykke. Man kan ikke høre noret. Vi ved ikke, præcis hvilket rum kongen sad i, eller hvor længe. Halm på gulvet, en brits, en spand og en stribe lys. Det var ikke et torturkammer. Det var et lager, hvor man opbevarer en vare, til køberen kommer.

Køberen kom aldrig.

Det er det grusomste ved hele historien: Kidnapperne ville sælge en konge – og opdagede, at der ingen var, der ville købe. Grev Johan, skriver en folkebog fra 1869, “brød sig intet om sin halvbroder, men lod ham strax løbe”. Det var ikke barmhjertighed. Det var foragt. Christoffer blev sendt til Nykøbing som en fri mand, og det var næsten værre end lænkerne, for friheden gav ham ingenting tilbage.

Han døde der den 2. august 1332, af sorg, siger krønikerne, som holder meget af den slags dødsfald. Han blev begravet i Sorø. Da var hele Danmark pantsat – Jylland og Fyn til grev Gerhard, Sjælland, Skåne og øerne til grev Johan – og riget stod uden konge i otte år. Som et hus, hvor man har solgt selv dørlåsene.

Folk, der går ned i kælderen i dag, siger, at der er en helt særlig stilhed. Nogle siger, at det bare er stenene. Andre siger ingenting og skynder sig op igen.

4. 1342–1360 – Atterdag

Han var den yngste søn og opvokset i udlandet, ved kejserens hof. Og ved kejserhoffer lærer man den mest nyttige af alle kongelige dyder: tålmodighed.

Valdemar kom hjem i 1340 med sin fars navn og ikke ret meget andet. Riget var pantsat, og holstenerne sad stadig på Aalholm. Men Valdemar lignede ikke sin far. Han kunne regne, han kunne vente, og han vidste, at et rige ikke købes tilbage i én bid. Det sker borg for borg.

Allerede i 1342 skrev grevens mand på Aalholm hjem til Holsten og klagede over “kongens grove anmasselse”. Det er et pragtfuldt ord. Det fortæller os, at den unge mand, som endnu hverken havde penge eller hær, allerede opførte sig, som om Lolland var hans.

I 1346 var det hans. Uden slag og uden heltedåd – med penge, pres og tålmodighed, indtil holstenerne slap. Valdemar red ind

på Aalholm som den første danske konge i atten år. Han så op på tårnene, fik dem forstærket, og så gjorde han noget, ingen konge før eller siden har gjort: Han gjorde sin egen søn Christoffer til hertug af Lolland.

Drengen var opkaldt efter bedstefaren, der havde siddet i kælderens. Nu holdt han hof ovenpå. I 1360 gav han Nysted privilegier “på vor borg Ålholm”, og man kan næsten høre glæden i de tre ord. *Vor borg*. Ikke grevens. Ikke långiverens.

Valdemar fik tilnavnet *Atterdag*, fordi han fik det til at blive dag igen. Hertugen døde i 1363 af et sår fra kampene ved Helsingborg, og kongen mistede sin eneste søn. Men Aalholm var dansk. Og det blev det ved med at være.

5. 1359 – Forbuddet fra Aalholm

I foråret 1359 var Danmark i krig med sig selv.

Valdemar samlede riget igen ved at tage – tage jord, tage skat, tage det krongods tilbage, som stormændene havde snuppet i de kongeløse år. Jylland var i oprør, på Fyn sloges man om borgene, og midt imellem hærene lå kirker og klostre, der ikke havde andet forsvar end deres bønner.

Ondet havde et uskyldigt navn: gæsteri. Konger og bisper havde ret til at blive huset med hele deres følge et vist antal dage om året. Men i krigstid, når bevæbnede bander drog rundt, var der ikke langt fra gæstfrihed til plyndring. Bisperne skrev til kongen: Munke og nonner måtte forlade deres klostre og tigge

sig til brødet, præsterne ville snart blive jaget fra alteret – og det var alt sammen *omstrefjende ugudelige menneskers* skyld.

Mandag den 29. april 1359 sad Valdemar Atterdag på Aalholm og svarede.

Han forbød – under trussel om at miste hans nåde – at nogen af hans fogeder, deres folk eller nogen som helst andre fremover tyngede præster og klostre med gæsteri og ulovlige skatter. Den, der gjorde det alligevel, skulle få kongens hævn at føle.

Der er et lille kneb i forbuddet, som man ikke lægger mærke til med det samme. De første, der bliver nævnt som mulige syndere, er kongens egne fogeder. Og det er de samme fogeder, der sammen med bisperne skal straffe synderne. Valdemar gjorde sine egne folk til både sygdom og medicin. Sådan gør konger, der forstår at regere: De holder først øje med deres egne.

Brevet slutter på latin: *Datum Aleholm nostro sub sigillo et in presencia nostra* – givet på Ålholm under vort segl og i vor nærværelse. Det blev sendt ud i mindst to eksemplarer. Det ene gik til det oprørske Jylland. Det andet til Odense stift, og sporet fører lige tilbage til Lolland: I 1589 trak de lollandske præster det frem for at forsvare deres rettigheder, og i 1626 lå originalen stadig i Stokkemarke Kirke. Præsterne passede på kongens brev i 250 år, som man passer på et våben, man håber aldrig at skulle bruge.

Pinsen efter, i Kalundborg, blev forbuddet til lov for hele riget. At samle et rige handler ikke kun om at erobre borge tilbage. Det handler også om at sætte grænser for dem, der bærer sværdet.

Den dag blev en af de grænser trukket fra en flad ø i Nysted Nor.

6. 1362–1366 – Bordet, hvor Norden blev skåret ud

I de år var Aalholm mindre en borg end et forhandlingsbord. Og i 1300-tallet blev der afgjort flere skæbner ved forhandlingsborde end på slagmarker.

I 1362 havde Valdemar besøg af Albrecht af Mecklenburg, en tysk hertug med et skæg lige så stort som hans ambitioner. De to delte Norden imellem sig, som man skærer en lagkage: hvem der skulle have hvilket stykke af Sverige, hvor grænsen skulle gå, og hvem der skulle giftes med hvem. Riddersalen på Aalholm hørte mere storpolitik i de år end noget andet rum i Danmark.

I juli 1366 var han her igen og lavede med den samme Albrecht en hemmelig alliance – rettet mod sin egen svigersøn, kong Håkon af Norge. Den kaldes Ålholm-traktaten. Der er ikke mange danske borge, der har lagt navn til storpolitik. Der er endnu færre, der har lagt navn til en aftale, som kongens egen datter formentlig ikke måtte kende.

Familiemiddage i 1300-tallet var ikke for sarte sjæle.

Men lykken vender sig for alle. I 1368 rejste Hansestæderne, Holsten, Sverige og Mecklenburg sig samtidig mod Valdemar, og kongen måtte rejse ud af landet. Han overlod borgene til deres høvedsmænd og sin sjæl til Vorherre.

På Aalholm var høvedsmanden en ridder ved navn Kersten Kule.

7. 1366 – Fangerne, prinsessen og de fire skrivere

Den 28. juli 1366 skrev man om andet end kongeriger på Aalholm.

Ind imellem de store klausuler, som historikerne husker, gemte sig nogle små spørgsmål, som ingen gider fortælle om. Hvem skulle slippe ud af fængslet? Hvilken gammel gæld skulle slettes? Og hvad med de løfter, kongens datter havde fået?

Et brev handlede om mennesker uden navne. Kong Albrecht af Sverige og de mecklenburgske hertuger skrev, at de var blevet enige med Valdemar om at frigive fangerne på begge sider fra pinse og frem – og at de løsepenge, man havde aftalt, skulle bortfalde. Det var dén klausul, der betød noget. En frihed, man skal købe, er bare gæld i en anden form. Et sted rundt om Østersøen sad et par dusin svenskere og danskere i tårnkamre. En julidag fik de, uden at ane det, både lænker og gæld slettet med ét stykke pergament fra Lolland.

Et andet brev lukkede et gammelt regnskab: 10.000 mark rent sølv. Wismar og Rostock havde været med til at belejre Helsingborg, mens der var fred med Mecklenburg. Grev Adolf af Holsten havde dømt i sagen, hertugen havde betalt, og nu lovede Valdemar, at hverken han eller hans efterfølgere nogensinde ville tale om det igen. Man skal ikke forestille sig kister med sølv, der bæres ind ad porten. Man skal forestille sig et segl på et papir, hvor der står: Nu er det slut. De dyreste stridigheder er ikke dem, man betaler for. Det er dem, man genåbner.

Men ikke alt blev tilgivet. I et tredje brev eftergav Valdemar den svenske konge og hertugerne alle gamle forsømmelser – undtagen én: hans datter Ingeborgs livgeding, enkesikringen. Hun var gift med hertug Henrik af Mecklenburg. Faderen gav udsættelse til Mortensdag 1368, men han gav ikke slip. Om Ingeborg var der, ved vi ikke. Men vi ved, at mens konger omfavnede hinanden den dag, stod en far fast på sin datters ret.

Og alt det fine skulle jo skrives rigtigt ned. Her træder fire mænd frem – gennem deres håndskrift. Udgiverne af *Diplomatarium Danicum* har fundet fire forskellige skriverhænder i de ni Aalholm-traktater, og der er kladder bevaret, med overstregninger og rettelser. Tænk dig dem i et rum i nordfløjen med lyset fra noret på pergamentet og blækhornet i hånden – fire mænd, der passede på, at et komma ikke kom til at sætte én fange for meget fri eller sluge en prinsesses enkepension.

Kongerne besluttede. Skriverne fik det til at holde.

8. 1368 – Manden, der snakkede sig ud af det

I september 1368 gik grev Henrik af Holsten i land på Lolland med en hær, som hanseskibene havde sejlet over. Han blev kaldt Jernhenrik, og han var ikke kommet for at snakke. Kongens borge faldt som kegler. Nu stod han foran Aalholm.

Inde på borgen sad hr. Kersten Kule. Han var ingen krigshelt, og han vidste præcis, hvordan det så ud i kornloftet: for få mænd,

for lidt korn og ingen konge at sende bud efter. Han vidste også, hvordan det så ud for fjenden: en hær, der ikke kunne ligge hele vinteren i mudderet foran en vandborg.

Så Kule snakkede.

– Herre greve, kan han have sagt. Hvorfor fryse under vores mure, nu hvor vinteren kommer? Giv mig tid til første maj. Så afgør vi borgenes skæbne.

Den 8. september 1368 sluttede han våbenstilstand for hele Lolland, og tre dage senere gjorde høvedsmanden på Ravnsborg det samme. Alle beholdt deres ejendom til 1. maj 1369, hæren kunne trække sig tilbage, og ingen skulle sulte. Jernhenrik sagde ja. Det var jo en overgivelse – bare på afbetaling.

Den 1. maj kom. Og gik. Aalholm blev ikke overgivet. Der var nemlig, viste det sig, nogle uklarheder i aftalen, nogle breve, der lige skulle sammenholdes, nogle forhandlinger, der ikke var helt afsluttede. I november sluttede Valdemar fred med Hansestæderne. Og så sent som i september 1370 sad Kersten Kule hos hertugen af Braunschweig-Lüneburg i Bardewick og forsikrede med den største alvor, at borgene naturligvis ville blive overgivet, så snart man var “fuldkommen enige om alle forhandlinger og breve”.

Man blev aldrig fuldkommen enige.

Da kongen kom hjem, stod Aalholm der stadig, urørt, og Kule på volden. Folkebogen fra 1869 skriver tørt, at de to høvedsmænd “øjensynlig havde båret sig meget klogt ad”. Han affyrede ikke en eneste pil. Han skrev breve, bad om udsættelse og lod kalenderen

kæmpe for sig.

Det er den flotteste bedrift, en embedsmand kan udføre. Det er også den sjældneste, for der er aldrig nogen, der skriver viser om den.

9. 1376 – To konger til én krone

Valdemar Atterdag døde den 24. oktober 1375 og efterlod et rige uden søn. Og det er nok den værste sygdom, et kongerige kan få.

Tilbage var der barnebørn. Den ældste datter, Ingeborg, havde givet hertug Henrik af Mecklenburg en søn, Albrecht. Den yngste, Margrete, havde givet kong Håkon af Norge en søn på fem, Oluf. Danmark var et valgrige, men mecklenburgerne ventede ikke på noget valg. Få måneder efter begravelsen kaldte den unge Albrecht sig allerede *kong Albrecht af Danmark* i sine breve. Det var en stor titel for en dreng, der ikke ejede en eneste tomme af landet.

Den 21. januar 1376 mødtes familien og dens venner i Grevesmühlen for at købe den hjælp, der skulle gøre titlen til en krone. Prisen var Aalholm.

Pergamentet ligger i Schwerin med 27 voksegl hængende i snore. Her erkender den femtenårige “konge af Danmark” og hertugerne at skyldte de holstenske grever 30.000 mark sølv – og som sikkerhed pantsætter de Ålholm, Ravnsborg og hele Lolland, med Kolding, Ribe og Sejerø oveni. Albrecht pantsatte en borg, han aldrig havde set. Det er typisk for tronprætendenter:

De bruger arven, før de har fået den.

Men på Aalholm sad høvedsmanden Henning Schacht, og han holdt med den anden side. Seks uger efter Grevesmühlen, den 4. marts, stod hertug Bugislav 6. af Pommern i borggården og svor at støtte Oluf, Håkon og dronning Margrete “af al magt”. Mens borgen blev solgt i Tyskland, blev modpartens alliance beseglet inde bag dens mure.

Samme dag erklærede ærkebissen af Lund og stormændene sig for Oluf i Roskilde, mens kejser Karl 4. et par hundrede mil sydpå lovede mecklenburgerne hjælp til at erobre Danmark. Den 4. marts 1376 arbejdede to lejre på hver sin side af Østersøen for hver sin konge – og Aalholm lå lige i midten, som guldmønten på spillebordet.

Margrete vandt første runde med det våben, hun var bedre til end nogen anden: rigets egne mænd. Den 3. maj valgte danehoffet i Slagelse lille Oluf til konge. En mecklenburgsk flåde dukkede op i Øresund i september, og krigen lå i luften. Men den 21. september blev man enige i København, og Mecklenburg anerkendte drengen.

Så skulle man tro, at sagen var lukket. Den slags sager bliver aldrig lukket.

10. 1377 – Kejseren indkalder

Den 12. september 1377 sad kejser Karl 4. i Tangermünde ved Elben og fik skrevet tre breve.

Den gamle hertug Albrecht havde klaget igen: Riget tilhørte med rette hans barnebarn, og alligevel sad danske høvedsmænd på kronens borge *contra deum et iusticiam* – mod Gud og retfærdigheden. Kejseren nævnte borgene én for én, med navnet på manden, der sad på hver af dem. Hagenskov. Nyborg. Fåborg. Kærstrup. Tranekær. Ravnsborg. Og så:

Tu Nicolae Thome castrum Alholm. Du, Niels Thomsen, der holder borgen Ålholm.

Niels Thomsen var en væbner, der ti uger forinden havde svoret i Nyborg, sammen med kong Oluf, dronning Margrete og 44 riddere, at holde riget samlet. Nu fik han ordre til at møde op for kejseren inden atten uger. Og for at han ikke skulle kunne sige, at han var bange for turen, fik han endda frit lejde frem og tilbage. Det var ren rutine i kejserens kancelli – og netop rutinen viser, hvordan kejseren så på det: som en helt almindelig retssag med Danmarks høvedsmænd på anklagebænken.

Tænk dig væbneren, der får pergamentet stukket i hånden af en herold, med kejserens segl dinglende for enden af snorene, og en ordre om at tage ind i fjendeland og stå til ansvar over for kristenhedens mægtigste mand – for den forbrydelse at holde en dansk borg for den danske konge.

Han tog ikke af sted.

Den 27. januar 1378, kort efter at fristen var udløbet, mødte han i stedet op på Lollands landsting og fik skødet en hovedgård i Hessel med jord i Radsted sogn. I skødet kaldes han “høvedsmand på Aalholm og landsdommer på Lolland”.

Kejseren havde indkaldt ham til Tyskland. Han svarede ved at købe jord på Lolland. Man kan næsten ikke svare tydeligere.

I oktober 1382 sad han der endnu. Kejseren var død i Prag i 1378, den gamle hertug i 1379, og sagen var løbet ud i sandet. De tre kejserbreve ligger stadig i Schwerin – i sagsøgerens eget arkiv, uåbnede. En indkaldelse skulle bringes ud af den, der havde bedt om den. At brevene aldrig kom ud af hertugens kiste, siger det hele.

Verdens mægtige truer meget oftere, end de slår. Og de små, der ved det, sover godt om natten.

11. 1394 – Nordens mægtigste kvinde

Hun blev gift som tiårig og kronet til dronning af Norge som syttenårig. Som 37-årig regerede hun reelt tre riger, og der var ikke en mand i Norden, der turde sige hende imod.

Margrete, Valdemars datter.

I 1394 slog hun sig ned på Aalholm. Ikke for at hvile sig – det ord kendte hun ikke – men for at forhandle med Hansestæderne, de rige tyske købmandsbyer, som havde ydmyget hendes far. Hun tog imod deres udsendinge på borgen, hvor hendes bedstefar havde siddet i kælderens. Man vil gerne tro, at hun tænkte på det.

Tænk dig hende i den store sal, klædt i sort, for hun bar sorg i årevis. Ansigtet afslørede ingenting, og øjnene så alt. Hanseaterne kom med krav. Hun lyttede. De kom med trusler.

Hun lyttede. De kom med tilbud. Så tog hun ordet, og da hun var færdig, havde de givet mere, end de var kommet for at tage.

Det var mens hun boede her, at borgen fik sin færdige middelalderskikkelse. Sydfløjen blev bygget færdig for øjnene af hende, og den fløj, der stadig hedder Margretefløjen, gemmer på minderne om de måneder, hvor dronningen sad ved vinduet ud mod noret og dikterede breve til Stockholm, Oslo og Rom. I de måneder var Aalholm Nordens hovedstad.

En af udsendingene skal have sagt, da han tog hjem, at det var lettere at forhandle med tre konger end med én Margrete. Måske har han aldrig sagt det. Han burde have gjort det.

Hun døde i 1412 om bord på et skib i Flensborg Fjord. Aalholm gik videre til de konger, hun havde skabt.

12. 1394 – Fredsmæglerne, der blev taget til fange

Samme efterår var Aalholm lige ved at blive stedet, hvor en af Nordens store konflikter skulle slutte. Det blev det ikke. Og grunden er så mærkelig, at den fortjener sit eget kapitel.

Fem år før, den 24. februar 1389, havde Margretes hær slået kong Albrecht af Mecklenburg ved Åsle i Sverige, og siden sad han og sønnen fanget på Lindholm Slot i Skåne. Men Stockholm holdt stand, og Rostock og Wismar sendte skibe med forsyninger. Ud af dem voksede fetaljebrødrene – kapere, der hurtigt blev til sørøvere og plyndrede alt, der kunne flyde. For Hansestæderne og Den Tyske Orden var kongens fangenskab

ikke et spørgsmål om kroner. Det var et spørgsmål om skibe, varer og tabt fortjeneste. Og købmænd, der jo ikke fører krig, er tit de første, der vil have fred.

I Helsingborg fandt man i sommeren 1394 en snedig løsning: Margrete ville sætte kongen og sønnen fri, hvis otte hansestæder stillede kaution. Hvis Albrecht ikke inden en frist var nået til enighed med hende, skulle han betale 60.000 mark, overgive Stockholm – eller vende tilbage til fængslet, levende eller død. Men først skulle freden sluttet og besværges. Til det formål aftalte man *et venskabeligt møde på Ålholm førstkommande allehelgensdag*, med frit lejde fire uger før og fire uger efter. Mecklenburgerne tilbød som sikkerhed kongen selv, hans søn, hertug Johan, hundrede af deres bedste riddere og alle deres byer. Og hvis det ikke var nok, så Stockholm.

Biskop Tord af Strängnäs skrev det til forsvarerne i Stockholm: Til allehelgen skulle hertugen, de preussiske herrer og stæderne mødes med dronningen på Ålholm. Margrete skulle selv være der.

I oktober red rådsnotaren fra Rostock, Konrad Römer, helt til Preussen for at få ordenens folk til at komme i gang. Andre meldte afbud. Byen Kampen skrev, at den ikke sendte nogen, for det var *så vinterligt og så langt væk*. Vejene var heller ikke sikre; borgmesteren fra Stralsund var blevet slået ihjel af en dansker på vej til Helsingborg.

Den Tyske Orden sendte komturen af Schwetz, sin storskaffer og et par borgere af sted mod Lolland. De nåede aldrig frem.

Det er stormesteren selv, der fortæller, hvad der skete, i et brev skrevet på Mortensdag til hertug Vartislav den Yngre af Stolp i Pommern. Han havde sendt sine folk til mødet på Ålholm, fordi begge parter havde bedt ham om det, for fredens skyld til søs og til gavn for købmanden. “Og disse vore bude,” skrev han, “har I taget til fange.” Hertugen havde en helt anden strid med ordenen og havde bare snuppet mæglerne i forbifarten.

Og nu kommer det: Denne Vartislav af Stolp var far til den unge Erik af Pommern – den dreng, som Margrete netop havde udvalgt som sin arving. Det var hendes kommende tronfølgers far, der standsede de folk, hun ventede på. Historien har undertiden en temmelig skæv humor.

Allehelgen kom og gik. Tænk dig dronningen i den nye fløj, lejdebrevene klar, mecklenburgerne på vej over vandet – og ikke en preusser i sigte. I februar 1395 skrev Lübeck til de preussiske byer: “I ved jo, at der ikke kom noget ud af det møde, der skulle have været holdt på Ålholm.” Det blev udskudt til Sankt Jørgens dag i Falsterbo. Freden blev sluttet et andet sted, på Lindholm, hvor kongen endelig blev sat fri. Stockholm gik til hanseaterne som pant for en løsesum, der aldrig blev betalt, og i 1398 fik Margrete byen.

Aalholm fik aldrig sit møde. Men et efterår var borgen stedet, hvor hele Østersøen havde aftalt at mødes. Og man så, hvor svært det kan være bare at nå frem til bordet.

13. 1409–1471 – Kongernes karavane

Efter Margrete kom de i en lind strøm, som om Aalholm var en rastepads på landevejen til magten.

Erik af Pommern, hendes plejesøn, gav Nysted købstadsrettigheder i 1409. Den lille by havde levet under borgen som en tjenestepige under herskabets øjne; nu fik den lov til at handle for sig selv. Det glemte byen aldrig. I 1438, da Erik forlod riget for at blive sørøver på Gotland, gav han Aalholm til hertug Barnim af Pommern. En afskedsgave fra en konge, der ikke længere havde noget at give væk.

Så kom Christoffer af Bayern – og han kom med en brud.

Hun hed Dorothea af Brandenburg og var femten år, da hun i 1445 mødte sin konge på Aalholm. Hun kom sydfra med kister fulde af udstyr og hofdamer, der havde fortalt hende, hvordan en dronning skulle opføre sig. Hun så borgen rejse sig af vandet, rød og tung, og hun så den mand, hun skulle giftes med. Tre år senere var han død, og hun var enke som atten-årig.

Hun giftede sig så med den næste konge, Christian 1., der regerede fra Aalholm i 1454 og havde lige så svært ved at styre økonomien som sine forgængere. I 1471 lånte Dorothea ham penge og tog Aalholm i pant. Den femtenårige brud var blevet kongens bankdirektør – og ejer af den borg, hvor hun engang havde rystet i knæene.

Og så begyndte en lang tid: Aalholm, dronningernes ø.

14. 1423 – Lensmanden og det evige forbund

Han havde kæmpet mod den danske konge. Lidt senere finder vi ham blandt de mænd, kongen byggede sin politik på. Den slags sidebytte overraskede ingen i 1400-tallet. Det overrasker heller ikke mange i dag.

Erik Krummedige var holstensk adelsmand med gods i Slesvig. I 1411 havde han erobret Flensborg for hertugerne ved et natligt overfald, og i 1413 regnede man ham stadig for kongens fjende. Så skiftede han side, gik over til Erik af Pommern, og så gik det stærkt: rigsråd i 1417, lensmand på Aalholm i 1419, hofmester i 1424. Den tidligere fjende sad nu på en kongelig borg på Lolland – og han vidste bedre end nogen, hvad stridighederne mellem kongen, Holsten og Hansestæderne kostede. Han havde selv sat jord og hoved på spil.

I 1423 så det ud, som om man kunne nå en varig aftale. Kongen sad med tre kroner, men tre kroner gjorde ham ikke fri af Østersøens købmænd. Et brev fra Lübeck i januar opremser klagerne med en købmands sans for detaljer: fredelig handel, frigivelse af byernes fanger, udlevering af beslaglagte skibe og varer – og så lige spørgsmålet om kobberpenge. Bag diplomatiets store ord stod der altid en købmand og spekulerede på, om han mon fik sin last at se igen.

Den 15. juni 1423 sluttede kong Erik i København en stor traktat med Lübeck, Rostock, Stralsund, Wismar, Lüneburg, Greifswald og Anklam: tusind mand til gensidig hjælp inden

tre måneder, regler for deres forplejning, beskyttelse af folk og varer, årlige møder – og endda dronning Philippas enkesikring, hvis hun overlevede kongen. Blandt de rigsråder, der satte deres segl under, står der: *Erik Krummedige til Ålholm*.

Forbundet skulle vare evigt.

Tre år senere, den 27. september 1426, sluttede hertugerne af Slesvig forbund med Lübeck, Stralsund, Hamborg, Rostock, Wismar og Lüneburg – mod kong Erik. De byer, der havde lovet kongen tusind mand, vendte de samme våben mod ham. Og i 1431, efter at Flensborg var faldet, brændte Krummediges fjender hans gård Rundtoft af. Den storpolitik, han havde været med til at lave, bankede på hans egen dør.

Evige traktater holder sjældent længere end interessen hos dem, der skriver under. Den her holdt i tre år. Navnet Aalholm står der stadig.

15. 1460 – Livgedinget

Ordet er gammelt og tungt: livgeding. Det var dronningernes enkepension – jord, len og borge, de kunne leve af resten af livet. Lolland-Falster var som skabt til det: fed jord, samlet krongods og passende afstand til København. Øerne blev dronningernes provins, og Aalholm fulgte med.

Det gav en sjov situation. I lange perioder var det ikke kongen, der udnævnte lensmanden på Aalholm. Det var en enkedronning i Nykøbing. Borgen havde en kvinde som chef.

Rækken begynder med Dorothea, som holdt pant i øens krongods til sin død i 1495. Kong Hans' dronning Christine kom her også. Christian 2.s dronning Elisabeth var den første, der fik lovet Lolland som livgeding – et løfte, der aldrig blev til noget, for kongeparret faldt og flygtede, og Elisabeth døde i landflygtighed uden nogensinde at have set sin jord.

Frederik 1.s dronning Sophie fik ved kroningen i 1525 lovet Nykøbing, Aalholm og Ravnsborg. Men to rigsråder, der havde beseglet løftet til Elisabeth, ville ikke bryde det. Så kom Grevens Fejde, og Aalholm blev “en tid som en bold mellem magterne” – indløst, overrumplet, forlenet og generobret – før enkedronningen endelig fik det. Fra en af hendes underfogeder, Erik Rosenkrantz, har vi et brev fra 1551, hvor han klager over, at han ikke kan finde ler til mursten på godsets jord, så han kan reparere borgen. Ni år senere var man nået så langt, at man gjorde teglovnen klar. Dronningernes Aalholm var også de udskudte reparationers Aalholm.

Efter den store Sophie, som vi skal høre mere om, gik det ned ad bakke. Nykøbing blev centrum for livgedinget, og Aalholm blev bare en lensmandsbolig. I 1642 fandt man i kongens kammer to himmelsenge og “nogle lidet brugelige skiver og bænke” bag et vægtæppe, der var gammelt, slidt og ormædt.

De sidste dronninger var fjerne ejere: Sophie Amalie, Charlotte Amalie. Da Charlotte Amalie døde i 1714, kom Aalholm tilbage til kronen for sidste gang. I over 250 år havde borgen oftere haft en kvinde end en mand som herre. Og da den

skulle sælges, var det igen en kvinde, der købte den.

16. 1503 – Kong Hans

Beviset fylder tre latinske ord, men det er af den gode slags. Den 4. oktober 1503 sluttede kong Hans et brev til ærkebiskop Birger Gunnersen i Lund med ordene *Ex castro nostro Aleholm*. Fra vor borg Aalholm.

Brevet findes endnu, på papir, med rester af seglet, i det svenske rigsarkiv. Det er ikke et sagn. Det er et dokument. Og kongen var ikke på besøg. Han regerede. Han udskød en jordsag “indtil Gud vil, at vi kan tale sammen”, og fra Aalholm ophævede han forbuddet mod at udføre “korn og ædende varer” af riget. Danmarks kornpolitik blev afgjort den dag ved bredden af Nysted Nor.

Kongen rejste ikke alene. Med ham fulgte hofmænd, tjenere, vagter, heste og hele kancelliet. Magten var på hjul i 1503: Når kongen flyttede, flyttede regeringen med, og i et par dage var den lille holm hjertet i et helt kongerige.

Men 1503 var ikke noget almindeligt år. Seks år før var Hans blevet kronet til konge af Sverige, og Kalmarunionen var samlet under én konge. Så kom nederlaget i Ditmarsken, oprøret i Sverige og Sten Sture som rigsforstander. Hans tog af sted efter forstærkninger og lod dronning Christine blive tilbage og forsvare Stockholm Slot. Belejret, udsultet og decimeret måtte hun overgive sig i maj 1502 – få dage før undsætningsflåden

dukkede op. Hun sad som svensk fange bagefter.

Hun blev først løsladt i efteråret 1503. Omtrent samtidig med, at hendes mand sad på Aalholm og satte segl på breve.

Og alligevel indleder han sit brev med hele titlen: *Johannes, af Guds nåde konge af Danmark, Sverige og Norge*. Konger opgiver aldrig en titel. De mister rigerne og beholder ordene.

Hans' far, Christian 1., havde boet her i 1454. Hans' søn, Christian 2., skulle bo her i 1516 og 1519, kort før han selv blev konge af Sverige i nogle måneder – indtil Det Stockholmske Blodbad. Tre generationer af oldenborgere brugte den flade holm som kongebolig. Når Hans skrev "vor borg", var det ikke for sjov.

ANDEN DEL:

DRONNINGERNES Ø

17. 1516–1526 – Enkernes pension

I 1525 blev det lov: Danmarks dronninger skulle have Aalholm, Ravnsborg og Nykøbing som livgeding.

Det var en ære, ja. Men det var først og fremmest en forretning. Krongodset på Lolland og Falster var noget af den bedste jord i riget – fladt, fedt, frostfrit om vinteren, med skov til brænde og strand til fiskeri. En dronning, der fik det, fik ikke en pension. Hun fik en virksomhed.

Frederik 1. regerede fra borgen i 1526. Christian 2. havde gjort det samme i 1516, før han mistede riget og endte som fange på Sønderborg – endnu en konge, der fandt ud af, at en dansk borg kan bruges til to ting. Men det var kvinderne, der slog sig ned på Aalholm og blev.

Ingen tog opgaven mere alvorligt end Sophie. Men før vi ser hende tælle stude, må vi fortælle om en anden kvinde. Hun blev aldrig dronning, men hendes død fik en trone til at vakle.

18. 1517 – Lensmanden og Dyvekes død

Hun hed Dyveke – “lille due” – og var som barn kommet fra Nederlandene til Bergen med sin mor, Sigbrit, der drev handel i byen. Der så Christian hende, dengang statholder i Norge for sin far. Da han blev konge, fulgte mor og datter med til København, og Dyveke blev kongens officielle elskerinde. Først på Hvidøre, fra 1516 i en fin gård på Amagertorv.

I 1514 giftede kongen sig med Elisabeth af Habsburg, kejserens barnebarn. Dyveke opgav han ikke af den grund. Kejser Maximilian sendte et gesandtskab med krav om, at hun skulle sendes væk. Christian sagde nej. En nordisk konges kærlighedsliv var blevet en europæisk sag.

I 1517 blev Dyveke syg og døde. Af hvad? Det ved ingen. Men med det samme opstod en af de sejeste myter i Danmarkshistorien: at Torben Oxe, lensmand på Københavns Slot, havde sendt hende forgiftede kirsebær. Rigsrådet frikendte ham. Kongen, ude af sig selv af sorg eller raseri, lod ham dømmes af tolv bønder, som dømte ham skyldig. Den 29. november 1517 røg Torben Oxes hoved. Nu handlede sagen ikke længere om en død pige. Den handlede om, hvor langt en konge kunne gå mod en adelsmand, som hans ligemænd havde frikendt. Svaret kom til at koste Christian kronen.

Og her kommer Aalholm ind i tragedien.

Samme år havde Knud Pedersen Gyldenstjerne fået borgen i len. Han var ingen fremmed – som ung hofsinde havde han været

med på Christians tog mod Elfsborg i 1502. Men han havde kun Aalholm i nogle måneder. Han mistede det igen samme år og blev smidt i fængsel – *vistnok*, skriver Dansk Biografisk Leksikon, fordi han blev beskyldt for at have forgivet Dyveke. Han slap ud med livet i behold, og det var ikke alle, der gjorde det det år.

Romanforfatteren har lyst til at gøre ham skyldig. Historikeren holder ham tilbage. Vi ved ikke præcis, hvad han blev mistænkt for. Men der står altså, i rækken af lensmænd på borgen ved noret, et navn, der fører lige ind i hjertet af dramaet om kongens elskerinde.

Hans efterfølger var Otte Krumpen, en af kongens trofaste. Han havde båret kronen ved kroningen i 1514 og ført et af de skibe, der hentede den unge dronning. I 1520 førte han den danske hær ind i Sverige, vandt ved Bogesund og Uppsala og blev slået til ridder efter kroningen i Stockholm – nogle dage før blodbadet. På få måneder var Aalholm gået fra en mand på vej ned til en mand på vej op.

Så vendte lykkkehjulet. Det gør det jo altid.

Christian flygtede i 1523, og Knud kom i nåde igen hos Frederik 1. Og i 1532, da den afsatte konge var blevet lokket til Norden med falske løfter og taget til fange, var det Knud Pedersen Gyldenstjerne og Otte Krumpen, der fik ordre til at føre ham til Sønderborg. To tidligere lensmænd fra Aalholm red side om side med den fangne konge imellem sig. Det skal have været et bittert gensyn: Knud rev kæden af Den Gyldne Vlies af kongens hals og hev ham i skægget. Folk tilgiver ikke

de fængsler, de er blevet sat i. Slet ikke, hvis de måske havde fortjent dem.

Grevens Fejde kastede dem begge rundt. Knud overgav Nykøbing til grev Christoffers folk og sad i fængsel i København, Malmø og Mecklenburg til 1536. Otte Krumpen fik Aalholm igen, denne gang for greven, blev snuppet på en ridetur uden for murene, slæbt til Nykøbing, Lübeck og Mecklenburg, plyndret og glemt til 1542.

Og så den sidste drejning. I 1549 blev det Knud Pedersen Gyldenstjerne, der fik til opgave at holde opsyn med Christian 2. på Kalundborg Slot. Begge mænd nærmede sig de halvfjerds. Den gamle slagsbror var blevet from, skrev salmer og viste sin fange så megen mildhed, som ordrene tillod. Manden, der havde mistet Aalholm og sin frihed i skyggen af Dyvekes død, endte med at våge over den konge, der havde ladet ham fængsle. Han døde på Kalundborg i 1552.

19. 1533–1534 – Året, hvor bønderne kom

Ikke alle Aalholms gæster var inviteret.

I 1533 døde Frederik 1., og Danmark stod uden konge. Rigsrådet vaklede mellem den lutherske hertug Christian og en katolsk kandidat, og mens herrerne skændtes i København, knurrede det ude på landet. Bønderne havde fået nok af skatter, fogeder og herremænd, der altid tog og aldrig gav.

Og på Lolland knurrede det højest.

Fogeden på Aalholm – kongens mand, skatteopkræveren, ham med nøglerne og regnskabsbøgerne – red ud en dag og kom ikke tilbage. Bønderne havde slået ham ihjel. Hvor, hvordan og hvem der slog først, ved vi ikke. Vi ved bare, at han lå i det lollandske ler, og at ingen på borgen turde ride ud og hente ham.

Året efter kom hele byen. Borgerkrigen kaldes Grevens Fejde, fordi grev Christoffer af Oldenburg havde ladet sig hyre til at sætte den fangne Christian 2. på tronen igen, og borgere og bønder fulgte ham. I 1534 rejste Nysted sig. Byen, som Erik af Pommern havde gjort fri, marcherede mod den borg, der havde trykket den i tre hundrede år.

En somtermorgen med dis over noret, og på dæmningen lyden af mange fødder. Borgere med økser, bønder med høtyve, fiskere med bådshager og drenge med sten. Det var ikke en hær. Det var en by. Vagterne på volden så dem komme og forstod, at de hverken havde mænd nok, pile nok eller tid nok.

Aalholm faldt. Borgen, der var bygget, så ingen kunne komme ind, blev taget af sine naboer.

20. 1538–1551 – Kongen, der tog den tilbage

Det holdt ikke. Den slags sejre gør det sjældent.

Christian 3., den lutherske hertug, vandt krigen, indtog København i 1536 og indførte Reformationen. Gråbrødrene i Nysted – de sidste franciskanere i riget, dem der holdt længst ud mod den nye tro – gik ud af deres port for sidste gang i 1538.

Nysted blev protestantisk, ligesom kongen.

I 1551 var Christian 3. på Aalholm, og han var kommet for at gå på jagt.

Glemslen arbejder hurtigt. Femten år efter at byen havde stormet borgen, jagede kongen hjorte i Roden Skov, som om intet var hændt. Bønderne var tilbage på gårdene, borgerne i deres boder, og den nye foged nævnte aldrig sin forgænger. Men der gik vist et par hundrede år, før man på borgen glemte, hvad man kunne høre fra byen, når vinden stod den vej.

21. 1556 – Kongens brev

Den 18. august 1556 skrev en skriver et meget kort brev ind i kancelliets protokol og noterede stedet i margenen: Aalholm.

Sagen var bitte lille. To stykker kirkejord i Vester Ulslev og en mand ved navn Hans Hofmand, der gerne ville blive boende på dem. Kongen gav ham lov til at beholde dem på livstid for en enkelt afgift – mod at han adlød lensmanden på Aalholm.

Om Hans Hofmand ved vi ikke andet. Ikke hvordan han så ud, hvor store markerne var, eller om han selv kom op på borgen med huen i hånden. Men lad os ikke kimse ad det, han fik. Livsfæste var ikke en ret i 1556; det kom først med Danske Lov i 1683. Et kongebrev, der lod dig blive på din jord til du døde, var for en bonde, hvad en grevetitel var for en adelsmand.

Og datoen fortæller noget mere: at Christian 3. og hans kancelli var på Aalholm den dag. Tyve år efter Reformationen

red kongen stadig rundt i sit rige. Måske var han kommet for jagtens skyld igen. Mellem to statsanliggender tog han sig tid til at besegle én mands skæbne og to marker.

Konger efterlader deres krige og traktater til historien. Deres protokoller efterlader noget mere beskedent – og mere ægte.

22. 1559 – Bønderne og den afsatte konges brev

1559 begyndte med et dødsfald. Christian 3. døde nytårsdag, og sønnen Frederik 2. blev konge. Få uger efter døde Christian 2. på Kalundborg efter 36 år som fange – under opsyn af den samme Knud Pedersen Gyldenstierne, der havde mistet Aalholm i 1517.

Et år med tre konger. Og på Aalholm lå der, nederst i en kiste, et brev med den døde konges navn.

Kronen ville have skat af slottets *ugedagsmænd*, de bønder, der boede tæt ved borgen og skulle arbejde der en dag om ugen. De nægtede. Som bevis på, at de var fritaget, viste de et brev fra Christian 2., der fritog dem for kongeskat. Og så tilføjede de, at de i øvrigt var for fattige til at betale.

Lad os standse et øjeblik ved det billede. Lollandske bønder, der i sommeren 1559 står og vifter med et papir fra en konge, hvis love adelen havde brændt i Viborg, hvis tilhængere havde tabt en borgerkrig, og som lige var død i fængsel. De havde gemt det i en hel menneskealder. De vidste godt, hvad det var værd – og hvad det kunne koste at vise det frem.

Den 18. juli skrev Frederik 2. fra København til Mogens

Erichsen på Aalholm og bad ham undersøge sagen. Og hans svar er et lille mesterstykke i kongelig forsigtighed. Han sagde ikke, om et brev fra en afsat konge gjaldt. Han spurgte hverken om ordlyd eller dato. Han spurgte bare, om bønderne havde været fri for de seneste skatter i hans fars tid. I så fald skulle de også være det nu.

Den unge konge gik uden om spøgelse ved at spørge sin far i stedet. Nogle konger forstår allerede i de første uger, at man regerer bedre med vane end med principper.

Her holder protokollen op. Vi kender ikke udfaldet, og vi kender ikke engang Christian 2.s brev, som kun findes i denne omtale. Men scenen er nok: Under Aalholms mure tvang et gammelt pergament, som fattige folk havde passet på, en ny konge til at tage stilling.

23. 1581–1585 – Væggen

Men før Sophie blev enke, kom hun som dronning – og hun kom til en borg, der var blevet ung igen.

I 1580'erne var Aalholm blevet moderniseret. Bag østmuren havde man bygget en rigtig fløj, og de to nordtårne var blevet højere, muret i krydsskifte, tidens nye mode. Frederik 2. ville se resultatet, og i 1585 kom han med dronning Sophie og hele rigsrådet.

Det blev en fest. Bål i borggården, steg på spid, øl i tønder, rigsrådernes fruer i silke og pels, kongens jægere, der knap kunne

holde hundene. Frederik elskede at spise, drikke og gå på jagt. Han var i sit es.

Og en aften, da vinen havde løsnet tungerne, ville kongen have, at besøget skulle huskes. Man hentede en maler. På væggen i den østre sal i nordfløjen skulle alles navne stå.

Øverst kongen med sit valgsprog. Så dronningen. Så, én efter én, med skjolde og devise, rigsråderne – Danmarks mægtigste mænd.

Og helt nederst, under de fine navne og de latinske tænkesprog om ære og troskab: *Christoffer Koryot*, med narrehue og en ølkande.

Kongens nar.

– Og mig, Deres Majestæt? må han have råbt bagfra, med en stemme, hvor øllet havde lidt for meget at sige. Kommer jeg ikke på?

Rigsråderne kiggede på kongen. Frederik, der havde let til latter, lo.

– Sæt ham på, sagde han. Sæt ham nederst. Og giv ham en kande.

Det er måske det mest danske vægmaleri, der findes. Magt, ære og ridderordener – og under det hele en mand, hvis arbejde var at få de mægtige til at grine, og som ingen bagefter turde male over.

Væggen blev kalket over med årene. Den blev fundet igen i 1889. Koryot havde ventet i tre hundrede år på at få det sidste ord.

24. 1588–1611 – Studedronningen

Frederik døde i 1588. Sophie var 31 år, havde syv børn og et kongerige, hun ikke havde lov at styre.

Så hun styrede Lolland.

Fra Nykøbing gjorde hun Aalholm til centrum for et landbrugsimperium, der ikke havde sin lige i riget. Hun førte selv regnskab. Hendes kopibøger, hvor hver eneste ordre blev skrevet af, viser en kvinde, der vidste præcis, hvor mange køer der stod i hvert fjøs, hvad en tønde rug kostede i Lübeck, og hvilken forvalter der snød hende.

Hun var, sagde samtiden, *landets største studeopdrætter*: Kastrerede tyre blev fedet op på de lollandske enge og drevet i kæmpe flokke til markederne i Holsten og Holland. Det var tidens olieeventyr, og enkedronningen ejede brøndene.

I 1611 fik hun bygget en ny kostald på Aalholm med 32 fag og forklarede udgiften med ord, man gerne ville hugge over en dør: Hendes kvæg var “ved Guds velsignelse formeret fra år til år, hvorfor den almægtige billigvis skal have lov og tak”.

En dronning, der takker Vorherre for sine køer. Det bliver ikke mere lollandsk.

Hun blev så rig, at hun lånte penge til sin egen søn, Christian 4., som byggede slotte og førte krige for mors studepenge. Hun døde i 1631 som en af de rigeste kvinder i Europa. Hun havde sin egen ø i noret, hvor hun kunne sidde i fred for forvaltere og sønner. Den hedder stadig Enkedronningens Ø.

25. 1628–1634 – Lensmanden, der sagde nej

I 1628 var der fanger på Aalholm, og de var ikke danske.

Christian 4. havde kastet sig ud i Trediveårskrigen, Europas store slagteri om tro og magt, og han havde tabt. Men han havde taget fanger, og fanger skal jo bo et sted. Kejserens soldater, tyske lejesvende og katolske officerer kiggede ud fra tårnene over et nor, der ikke sagde dem noget, mens kongen handlede om løsepenge.

Seks år senere kom der en anden sag på lensmandens bord.

En kvinde i lenet var dømt som heks. Dommen: bålet. Det var ikke noget særsyn. Over hele Europa brændte bålene i de år, og Danmark var ikke bedre end de andre. Der var vidner, der var tilståelser – fremtvunget, som tilståelser blev det – og der var en dom.

Lensmanden nægtede at tænde bålet.

Vi ved ikke med sikkerhed, hvad han hed, eller hvad det kostede ham. Var han en oplyst mand, der ikke troede på hekse? En kristen, der ikke troede på bål? Eller bare en mand, der kendte kvinden og vidste, at hun var lige så meget heks, som han selv var pave? Han læste dommen, så på kvinden og besluttede, at det ville han ikke.

Historien husker de hærførere, der brænder byer af. Den glemmer gerne dem, der en dag nægtede at brænde en kvinde. Aalholm husker det.

26. 1658 – Over isen

I vinteren 1658 frøs Østersøen til. Det havde ingen regnet med – undtagen måske Vorherre, og han siger det aldrig på forhånd.

Karl 10. Gustav af Sverige var en af de konger, der ikke venter på foråret. Han stod i Jylland, og mellem ham og København lå Lillebælt, Fyn, Storebælt og Sjælland. Vand, vand og atter vand. Danmark havde altid sovet trygt bag sine bælder.

Så kom den store frost. Dag efter dag, uge efter uge blev isen tykkere, til den kunne bære en rytter, så en kanon, så en hel hær. Den 30. januar gik svenskerne over til Fyn. Den 5. februar tog de den sydlige vej, fra Langeland til Lolland, over isen, om natten, med hestene i lange rækker og kanonerne på slæder. Isen knagede under dem, og et helt eskadron gik igennem og forsvandt. Resten kom over.

På Aalholm fik lensmanden nyheden. Svenskerne var på øen. Ingen hær, ingen flåde, en borg, der ikke havde været fæstning i hundrede år, og fire gamle kanoner, som er nævnt i et inventar fra 1642.

Han sprang op på hesten og red mod Nakskov for at slå alarm.

Tænk dig ham i sneen med rim i skægget og kappen smældende i vinden, på vej mod vest for at samle, hvad der kunne samles. Det var hans pligt. Det var også det eneste, han kunne gøre.

Imens kom svenskerne til Aalholm.

27. 1658–1725 – Regningen

De tog alt, hvad der kunne tages.

Blyet fra tårntagene, som de smeltede om til kugler. Skiferen, fordi de kunne. Tusindvis af tagsten. De smadrede hver eneste rude, én for én – ikke fordi det var nødvendigt, men af den onde glæde, som sejrherre føler i taberens hus. De tog møblerne, kornet og hestene i stalden. Så gik de over til Sjælland, og den 26. februar skrev Danmark under på en fred i Roskilde, der kostede en tredjedel af riget.

En kvinde på borgen ville ikke finde sig i det.

Slotsskriveren Iver Nielsen “ansås for at være en rig mand”. En flok svenskere brød ind for at få pengene ud af ham. Hans kone, Johanne Lerche, præstedatter fra Nysted, greb en gloende ildrager og forsvarede sin mand så voldsomt, at fjenden tog flugten. Nogen var løbet ned til byen, og ved porten mødte svenskerne bevæbnede borgere; to af dem blev liggende. Aalholms svenskekrig fik altså sin heltinde, og hun sloges med køkkengrej. Hendes billede hænger stadig i Nysted Kirke, sammen med manden og deres otte børn.

Da svenskerne var væk, gik en skriver rundt på borgen og talte. Hans rapport er tør, og netop derfor giver den kuldegysninger: Til en “nogenlunde” istandsættelse skulle man bruge 15.000 tagsten, 30.000 mursten og 4.000 gulvfliser. Ikke en eneste rude var hel. Tårnene stod åbne mod himlen.

Det var slut med Aalholm som fæstning. Ikke fordi murene

var faldet – de stod der stadig, en meter tykke. Men tiden for borge var forbi. Nu forsvarede man riger med flåder, jordvolde og kanoner, der kunne skyde tværs over et sund. Aalholm var blevet et kontor med huller i taget.

I 1660 indførte Frederik 3. enevælden. Lenene blev til amter, lensmændene til amtmænd. Og borgen, der havde set konger i lænker og dronninger ved forhandlingsbordet, stod og forfaldt. Kilderne har et ord for de år: Brøstfældigheden. Synet i 1671 noterer revnede mure, rådne bjælker og tage, der lader regnen ind – og, mærkeligt nok, et femte tårn, som ingen tegning viser. Det skændes arkæologerne stadig om.

Charlotte Amalie, den sidste enkedronning, døde i 1714. Frederik 4. overvejede at gøre Aalholm til rytterdistrikt, men opgav det. I 1725 satte han borgen til salg.

28. 1662 – Amtet, der overlevede sin borg

Omkring 1790 sad en skriver i Rentekammeret i København og bogførte arveafgifter under en overskrift, han ikke selv havde fundet på: *Aalholm Amtstuedistrikt*. Borgen, der havde givet distriktet navn, havde da været privat ejendom i over halvfjerds år.

Da kongen solgte Aalholm, solgte han ikke navnet.

I 1662 var det gamle slotslen blevet til Aalholm Amt: Fuglse og Musse herreder, Nysted, Maribo og Sakskøbing. Med amtet fulgte en amtmand, der repræsenterede kongen,

og en amtsforvalter, der krævede skatterne ind. Og her er pointen: Et amt er ikke et gods. Godset var kongens ejendom – borg, ladegård, fæstegårde og skove. Amtet var hans område. Alle, der boede inden for grænsen – også herremændenes bønder, borgerne i Nysted, præsterne og degnene – hørte under amtmanden og betalte til amtstuen.

I 1725 solgte kongen godset og beholdt amtet. Bønderne under Aalholm fik en ny herremand at gøre hoveri for, men skatten gik stadig til Aalholm Amtstue, og retssagerne til amtmanden over Aalholm Amt. Da de store landboreformer kom i 1770'erne, var det stadig under navnet Aalholm, at landsbyerne blev udskiftet.

Først i 1803 blev Aalholm, Halsted Kloster og Nykøbing slået sammen til Maribo Amt. Aalholm Amt havde levet i 141 år – heraf 78 som ramme om en anden mands ejendom.

Bagefter var der kun én ting tilbage, der hed Aalholm: borgen. Det var, som om navnet havde været stærkere end stenene.

29. 1717 – Pudder til parykkerne

Han hed Povl Boldich, og han var færgemand og landstingsskriver i Nysted. Det lyder ikke ligefrem som en industrimagnat. Men den 8. februar 1717 fik han kongens privilegium på at sælge stivelse og pudder på Lolland, Falster og Møn. I praksis et monopol.

Han byggede sin fabrik mellem byen og borgen.

Det skal man ikke grine ad. I 1700-tallet gik ingen med respekt

for sig selv ud med deres eget hår. Hver morgen, i hvert hus, der regnede sig for noget, blev parykker og frisurer pudret med fint hvedestivelse, nogle gange parfumeret, nogle gange farvet. Man brugte bjerge af det. England indførte i 1795 en pudderskat, så meget hvede gik der til. Og stivelsen skulle også bruges til at stive kraver og flæser.

Lolland flød med hvede, Nysted havde havn, og privilegiet sikrede salget. Det var præcis den slags virksomhed, tidens økonomer drømte om. I 1735 meldte byfogeden i Nysted om en stivelses- og pudderfabrik i god gang – og den lå uden for byens jurisdiktion, uden for laugene og bytinget, mellem by og gods. Den var en af ganske få rigtige fabrikker i hele provinsen. Der var industri på Lolland, før der var industri næsten nogen andre steder uden for hovedstaden.

Fabrikken gik i arv og handel med privilegiet: til justitsråd Hofmann i 1729, til hans søstersøn Dresler i 1734, som i 1752 fik kongens lov til, at eneretten fremover fulgte med ved hvert salg. I 1765 blev den kaldt den fuldkomneste i riget, med plads til 1.500 tønder hvede om året.

Og så er der en lille uretfærdighed, der skal rettes. Flere fine opslagsværker siger, at det var grev Otto Ludvig Raben, der grundlagde fabrikken. Men den kørte i 1717, Raben-familien købte først Aalholm i 1725, og Otto Ludvig blev først greve i 1750. Bøgerne har givet greven æren for færgemandens idé og gentaget det i god tro i halvandet hundrede år. De store har også det privilegium: Man låner dem gerne de smås idéer.

Puddermøden døde omkring 1800, da Revolutionen gjorde det upassende at gå med brød i håret. Hvad der blev af fabrikken, ved ingen.

30. 1719 – Fire ryttere i fængslet

I 1719 stod der en galge i Nysted. Og på Aalholm sad fire soldater, der måske fik brug for den.

Det ved vi fra en eneste sætning, som historikeren Karl Rasmussen samlede op i 1917: På Aalholm sad fire ryttere i fængslet, “som ikke vel kan slippes for at dømmes til galgen”. Det er det hele. Ingen navne, ingen forbrydelse, ingen dom. Fortælleren brænder efter at føre dem op ad skafottet. Ærligheden forbyder det.

Men deres verden kender vi. Frederik 4. ville have krongodset på Lolland og Falster til at føde hans rytteri. I 1717 blev tre ladegårde i amtet lagt ud til dragonerne – laderne til kvarterer, markerne til foder. Der blev bygget pulpiturer i kirkerne til soldaterne, en kag på Falster og en galge ved Nysted. Og i borgen, hvor Christoffer 2. var blevet smidt ind, og hvor Christian 4.s krigsfanger havde siddet, sad nu fire af kongens egne soldater og ventede på deres dom.

Seks år senere kom en enke over dæmningen med sine penge. Og så talte ingen om dem mere.

TREDJE DEL: ENKEN, DER KØBTE ET SLOT

31. 1725–1734 – Emerentia

I 1725 kom der en kvinde til Lolland, og hun havde penge med.

Emerentia von Levetzau var enke efter Johan Otto Raben, og hun var af den type enker, som mændene i 1700-tallet ikke vidste, hvad de skulle stille op med. Hun havde ikke tænkt sig at trække sig tilbage og brodere. Hun havde tænkt sig at købe.

Kongen solgte Aalholm og Bremersvold. Hun bød 94.929 rigsdaler – en sum, man skal sige langsomt – og fik hammerslaget. Efter fire-fem hundrede år med konger, dronninger, fangehuller og traktater var Danmarks sydport blevet privat ejendom. Og ejeren var en kvinde.

Tænk dig hende den første dag: høj, sortklædt, med et ansigt, der havde set mere, end det viste, på vej gennem Brøstfældighedens sale. Regnen drev gennem taget i riddersalen, vinduerne var lappet med brædder, og rotterne havde overtaget kælderens. Forvalteren gik bag hende og undskyldte. Hun hørte

ikke efter. Hun så ikke, hvad der var. Hun så, hvad der skulle blive.

Hun købte jord. Bremersvold, Bramsløkke, gård efter gård, sogn efter sogn, indtil hun i 1734 havde 1.221 tønder hartkorn. Nok til et baroni – men kun halvt så meget, som loven krævede til et grevskab.

Så hun søgte om et grevskab.

Det var frækt. Det var Emerentia. Hun skrev til kongen, at hun ville oprette et grevskab til sit otteårige barnebarn, Christian Raben, og at det skulle hedde Christiansholm efter drengen. Loven sagde nej. Kongen sagde ja. Der var ikke mange i Danmark, der sagde nej til Emerentia von Levetzau.

32. 1746 – Kapellet

Hun fik borgen på benene igen: nye tage, nye vinduer, tømrere og murere fra hele øen i årevis. Aalholm rejste sig fra brøstfældigheden – ikke som fæstning, men som herresæde.

Og hun tænkte på døden, som kloge folk gør, mens de endnu lever. Hendes testamente gav penge til skolerne på Bremersvold og Kærstrup og til de fattige i Aalholms sogne. Grevskabet skulle gå i arv udelt fra slægt til slægt – i princippet til verdens ende.

Hun døde i 1746. Christian blev som tyveårig den første greve af Christiansholm. Fire år senere var han død, barnløs, uden at have sat sig spor nogen steder. Grevskabet gik til lillebroderen, Otto Ludvig.

Emerentia blev lagt i en sort marmorsarkofag og siden i et kapel, som barnebarnet byggede ved Nysted Kirke, nord for tårnet. Hun ligger der stadig, med Christian ved siden af.

Men hun blev ikke liggende.

Sagnet siger, at Emerentia von Levetzau er Aalholms *hvide dame*. Folk ser hende, siger de, i de lange gange, ved vinduet ud mod noret, på trappen i nordfløjen: en høj kvinde i hvidt, der ikke ser på nogen, og som er væk, når man kigger efter hende.

Og hun viser sig kun, siger man, når herremanden ingen børn har.

Det er da et spøgelse med en plan. Kvinden, der købte en borg og lavede et grevskab, så det kunne gå i arv for evigt, holder stadig øje med arvefølgen. Når der mangler en arving, går hun. Når han er der, hviler hun.

Hun skulle få meget at gå efter.

33. 1749–1783 – Grevens dagbog

Otto Ludvig Raben var 21, da storebroderens død gjorde ham til greve af Christiansholm. Men kun af navn. Faderen, Christian Frederik, holdt fast i godset, og den unge mand blev sendt ud for at se verden.

Han så Paris. Han boede der i næsten fire år hos sin søster og svogeren, gesandten Ditlev Reventlow, kom i saloner og gik på hjortejagt med Ludvig 15. Hjemme igen blev han kammerherre i 1755, giftede sig i 1757 med Anna Catharina Henningia von

Buchwald og blev i 1763, takket være familieforbindelsen til den almægtige Moltke, kongens ceremonimester. Sommer på Lolland, vinter i København.

Han førte dagbog. I 42 år, på fransk, dag for dag: hvem man havde set, hvornår man var ved hoffet, ved hvilket bord han havde spist, hvilken vogn folk kørte i, jagter, bondebryllupper, vejret og musikken. Sjældent en følelse, aldrig en forglemmelse. Det er ikke en sjæls dagbog. Det er et livs regnskabsbog.

Musikken var hans lidenskab. Han spillede tværføjte som en virtuos og samlede noder i et omfang, ingen anden dansk herremand kom i nærheden af – sonater, kantater og symfonier, som kom til at sove i to hundrede år i et tårnkammer.

Borgen var imens ubeboelig. Storebroderen havde boet på ladegården, “da slottet på grund af brøstfældighed var ubeboeligt”. Ladegården brændte den 1. juli 1750, og den syge unge greve måtte flytte ind til Nysted, hvor han døde. Middelalderborgen stod tom og faldefærdig midt i oplysningstiden.

Efter tronskiftet i 1767 mistede Moltke-folkene deres indflydelse, og familien slog sig mere fast ned på Lolland. I 1773 døde faderen, og Otto Ludvig – greve i 23 år – kunne endelig bestemme. I ti år forlod familien næsten ikke øen.

Så byggede han. Han havde allerede lagt Stubberup by til grevskabet, og i 1786 kom Kettinge og Bregninge kirker til. Han skrev en opdragelsesbog til sin søn om, hvordan man bliver et godt menneske, når man er født som greve. Og i 1779

stod østfløjen færdig i den nye Louis Seize-stil: to etager, lange rækker af regelmæssige vinduer og lys, hvor borgen aldrig havde kendt lys. På gavlen jernankre med hans og konens initialer. Langs dæmningen en allé af klippede lindetræer.

Han fik familien malet foran det nye Aalholm. Otte børn, to sønner og seks døtre. De ser alle sammen godt tilfredse ud.

I 1783 fik han bygget en lukket herskabsstol i Nysted Kirke, højt oppe på pulpituret, med sin egen dør gennem muren, så den grevelige familie kunne følge gudstjenesten hævet over menigheden – og lade sig beundre. Otto Ludvig var ikke beskeden. Han var tålmodig.

Han døde i 1791 og ligger i det kapel, han selv byggede i 1782, i en sarkofag af lysegrå norsk marmor. Men hans dagbog gemmer på andet end visitter og regnbyger. Vi kommer til det.

34. 1765 – Grevens sæler

En augustdag i 1765 red grev Otto Ludvig alene til Tågense, sydøst for Nysted, steg ned i en båd og sejlede ud for at skyde sæler. Han skrev det selv ned.

Intet følge, ingen ceremoni, ingen hofmænd. En mand, en båd og det lave, blanke vand syd for Lolland, hvor sælerne lå på stenene og sandrevlerne og løftede hovedet, når årerne plaskede. For kongens ceremonimester, der hele livet var snøret ind i etikette, må det have været en frihed, han ikke fandt andre steder.

Tre år senere, i juli 1768, tog han af sted igen tidligt om morgenen, sammen med sine brødre og godsets embedsmænd. En lille ekspedition, halvt jagt og halvt skovtur, som herregårdslivet i 1700-tallet elskede det.

Men det mest interessante er ældre. Allerede i 1737 klagede hans mor over, at folk fra Nysted skød sæler ud for kysten. Klagen betyder kun én ting: Sæljagten tilhørte herskabet på Aalholm. Jagt var ikke en ret for alle, men et privilegium, der fulgte med jorden. Og på Aalholm gik privilegiet helt ud i havet. Sælerne på revlerne var grevskabets sæler.

Borgerne skød dem alligevel – for skindets skyld, for tranens skyld, og fordi fiskerne hadede et dyr, der flænsede deres garn. I de næste århundreder betalte man dusør for hver dræbt sæl, og de blev næsten udryddet.

I dag er Rødsand, inden for synsvidde af de samme kyster, et af Danmarks vigtigste sælreservater. Den spættede sæl får unger der, og gråsælen er kommet tilbage. De ligger derude ligesom i august 1765. Ingen sejler ud med gevær længere. Og vi kender kun grevens udflugter, fordi en pertentlig mand skrev alt ned, og hans papirer fik lov at ligge urørt i to hundrede år.

35. 1770 – Grevens hemmelige kode

Fra 1770 dukker der et lille tegn op i Otto Ludvigs dagbog, ind imellem middagene, jagterne og besøgene: *IFT*.

Det vender tilbage i tyve år. Oftest alene, nogle gange

efterfulgt af et kvindenavn, en gang imellem halvt skrevet ud – “iftu”, “j’ay f...”. Næsten altid, når greven var på Aalholm.

Dagbogen ventede i slottets arkiv, til musikforskeren Jens Henrik Koudal gik i gang med den i 1990’erne. Det var ham, der lagde mærke til tegnet og knækkede koden: IFT står for *j’ai foutu*, af det franske verbum, der dengang betød præcis det, man tror. Greven noterede sine elskovsmøder, som han noterede sine spadsereture. Historikeren Nina Koefoed har talt dem: 97, de fleste i 1770’erne, de sidste i 1790.

Det var ikke ægtesengen, han førte regnskab med. Grevinden havde født ham otte børn fra 1759 til 1774. Så holder fødslerne op – og tegnet begynder. De kvinder, der nævnes, er ikke grevinden. De to, man har kunnet finde frem til, var en tjenestepige og en fæstebondes kone.

Grevskabet havde omkring 200 fæstebønder i seksten landsbyer, plus husmænd og tjenestefolk. Det er blandt dem, man skal lede. 97 notater er ikke 97 kvinder; de kommer i serier, som om greven i perioder havde et fast forhold. Frivilligt, betalt eller påtvunget? Kilderne tier. Men magtforholdet tier ikke: Greven var for disse kvinder husbond, jordejer og dommer på én gang.

Og her holder anekdoten op med at være pikant.

I 1700-tallet var sex uden for ægteskab strafbart. Ugifte mødre og deres partnere skulle betale bøder, og det var herremanden, der skulle rejse sagen og inddrive pengene. Da Otto Ludvig i 1773 overtog godset, strøg han med ét slag alle de ubetalte bøder fra

faderens tid. Bagefter blev årets syndere hvert år omhyggeligt noteret – og bøderne eftergivet lige så regelmæssigt. Mændene slap med at betale til barnets opfostring. Kvinderne opfostrede det.

Man kan kalde det mildhed. Nina Koefoed ser også noget andet: En herremand, der selv brød sædelighedslovene på sit gods, straffede ikke hos andre, hvad han selv gjorde. Og hver eftergivelse efterlod en taknemmelighedsgæld mellem hans folk og ham, som aldrig blev betalt.

Hun gik kirkebøgerne igennem i alle otte sogne. Greven står ingen steder som far – det var ikke noget, man kunne skrive. Men der er sammenfald. Den 30. marts 1771 i Herritslev lod Anne Rasmusdatter en datter uden for ægteskab døbe. Præsten skrev jordemoderen og alle fadderne op, men ikke et ord om faderen. Greven havde skrevet IFT seks gange i maj, juni og juli året før. I Toreby i 1775 udlagde en kvinde “en fremmed ved navn Lars”. I Herritslev i 1776 talte en anden om “en ubekendt mandsperson, som kom til hende i skoven”. Og da Ellen Jacobsdatter i 1781 udlagde Rasmus Suhr, var den samme Rasmus Suhr mellem undfangelse og dåb blevet fæster af en god gård i et andet sogn under godset.

Intet af det beviser noget. Men de tre gamle måder at skjule en herremands faderskab på – faderen, der ikke nævnes, den fremmede på gennemrejse, og ægteemanden, der købes med en gård – findes alle i Aalholms kirkebøger, på datoer der passer.

Hvorfor 1770? Fordi greven i København bare var en lille brik

i svogrenes netværk. På Aalholm var han herre. Der blev kroppen en del af hans magt.

Otto Ludvig Raben var et oplysningsmenneske. Han spillede fløjte, holdt bondebryllupper, byggede kapeller og skrev opdragelsesbøger. Han var også en enevældig herremand, lovgiver, dommer og husbond for de kvinder, han kaldte IFT. Historikere har altid haft mistanke om, at herremænd udnyttede deres tjenestepiger, men de har næsten aldrig kunnet bevise det, for den slags bliver ikke skrevet ned. Otto Ludvig skrev det hele ned. I kode.

Lad os tænke på kvinderne bag tallet. Deres navne står ikke på nogen væg.

36. 1791–1838 – Greven, der målte stjernerne

Frederik Christian Raben ville have hele verden ind i sit arbejdsværelse. Og det var ikke en talemåde.

Han rejste i årevis, fra Grønland til Brasilien, og kom hver gang hjem med kasser fulde af verden: tørrede planter, udstoppede fugle, fossiler, mineraler og oldsager. Hans herbarium endte på 20.000 planter. Farfaren havde samlet på mønter, faren på noder. Han samlede på selve naturen.

I 1796 begyndte han at plante. Jorden på Aalholm var som skabt til det: milde vintre ved fjorden, læ fra skovene i vest og fed ler oven på kridt. Han anlagde en landskabspark, der blev ved med at vokse; en have, han kaldte *Systemet*, hvor sjældne

arter stod i rækker som kortene i et levende kartotek; og i Hestehaven 1.500 eksotiske træer – amerikanske ege og fyrre, platantræer og frynse-eg, som ingen på Lolland nogensinde havde set. I 1862 kaldte en fagmand den “det smukkeste og interessanteste på Europas fastland”.

Så byggede han et observatorium. Oven på nordøsttårnet, det gamle tårn med de metertykke mure, satte han to firkantede etager – “hæslige”, brokkede en forfatter sig senere. Her målte han vejret dag for dag, og her kiggede han på stjernerne. Tænk dig ham deroppe en klar januardag, pakket ind til ørerne, bøjet over kikkerten, mens Lolland sov under ham. Tårnet, der havde holdt udkig efter holstenere og svenskere, holdt nu udkig efter uvidenhed.

Hans arbejdsværelse flød over med bøger, fugle, kranier og krystaller. Der stod også en gejrfugl fra Island – en stor, sort-hvid fugl, der ikke kunne flyve, købt i 1821. Greven anede ikke, at han samlede på en dødsdømt art. Den sidste gejrfugl døde i 1844. Aalholms overlevede sin ejer med hundrede år og endte under hammeren hos Sotheby’s, som en af de sidste af sin slags.

Frederik Christian døde i Rio de Janeiro i 1838, midt på en rejse og langt fra sit tårn. Men hans platan står stadig i parken, tredive meter høj, og Nysteds læge, Emil Aarestrup – en af Danmarks fineste digtere – skrev et digt til den. Et træ og et digt. Man kan ikke ønske sig et bedre gravminde.

37. 1830 – Antikvarerne kommer

Johan Gottfried Burman Becker var apoteker af profession og oldsagsmand af hjertet. Romantikken havde gjort middelalderen moderne, og han satte sig for at beskrive alle rigets gamle borge.

I 1830 udkom hans *Efterretninger om de gamle Borge i Danmark og Hertugdømmerne*. Aalholm var med under sit daværende navn, Christiansholm, på fire tætskrevne sider med gotiske bogstaver: borgens første biografi.

Han var også et øjenvidne. Burman Becker så Aalholm tres år før ombygningen: et firfløjet anlæg, der “fordum havde tårne på alle fire hjørner, hvoraf de tvende endnu ere tilbage”, det ene over tredive meter højt med observatoriet på toppen. Grave på tre sider. Mure på næsten tre meter i stueetagen. Og øverst “en mængde småvinduer, der rimeligvis have tjent til skydehuller”. Hver eneste detalje kan man i dag kontrollere i jorden og i murværket.

Han vidste meget. Brevet fra 1330, Christoffers fangenskab, belejringen i 1346, traktaten i 1366, kejserens indkaldelse i 1377. Han er den eneste, der fortæller, at Nysteds borgere indtog borgen under Grevens Fejde, og at svenskerne mishandlede slotsskriveren Iver Nielsen i 1658. Han vidste endda, at grevskabet først hed *Christiansborg*.

Han vidste også for meget. Som barn af sin tid lod han rigsdelingen i 1157 finde sted “på dette slot” og gav Lolland “med Aalholm” til venderfyrsten Pribislav i 1164. Øens fyrster

måtte jo have haft et sæde, og Aalholm var det eneste, man kendte. Borgen er, viser udgravningerne, født omkring 1256. Men fejlen fik ben at gå på og voksede med årene: I 1869 gjorde en folkebog Aalholm til de gamle “næsekongers” borg fra 800-tallet. Antikvarerne havde gættet, hvad laboratorierne i dag beviser – at der havde været noget før. De havde bare taget fejl af århundredet.

En mands flid i 1830 blev grundlaget for to hundrede års forskning, som siden har bygget videre, rettet til – og ofte givet ham ret.

38. 1838 – Den gale greve

Så kom Gregers.

Gregers Christian Raben, den ældste søn, lignede ikke sin far. Frederik Christian havde målt verden; Gregers læste den. Han var dr.phil. i klassisk filologi, talte latin, som andre taler til deres hund, og fandt mere sandhed hos Horats end i nogen prædiken.

Han var, skriver herregårdsbogen fra 1938 tørt, “noget af en original, der kunne få de underligste indfald og derfor almindeligvis kaldtes *den gale greve*”. Den titel får man ikke foræret.

Han strøede lysthuse i alle stilarter ud over farens botaniske park, som man sætter brikker på et skakbræt. Han rejste søjler og mindsten med græske og latinske citater, så en tur i haven blev til en eksamen i klassisk filologi.

Han tog til Norge på bjørnejagt. Smag lige på den sætning: en lollandsk greve med doktorgrad i oldtidens sprog, med geværet over skulderen i de norske skove. Og han skød nogle. Han kom hjem med flere udstoppede bjørne og stillede dem op i et hus i parken “sammen med andre mærkværdigheder”. Hvilke, ved ingen. Men man kan se bjørnene stå på bagbenene i halvmørket og bønderne fra Stubberup komme om søndagen og glo med åben mund.

Det var Aalholms første udstilling for offentligheden. Hundrede år før bilerne viste en gal greve folk sine bjørne.

39. 1843 – Kongen og dronningen i Nysted

Sommeren 1843 gik der et rygte over Lolland-Falster: Kongen kom. Ikke på en mønt, men i egen høje person, med heste, vogne og et følge på tres mennesker. Rødby havde ikke set en konge, skrev aviserne, siden Christian 4.

Rejsen var egentlig en kurrejse. Christian 8. var sygelig og skulle i havbad på Föhr. Men vejen fra Sorgenfri til Föhr kunne lægges, som man ville, og den blev lagt over Sydhavsøerne. Kongen skulle vise sig, inspicere – og, uden at det stod nogen steder, mærke efter, hvordan det stod til i et land, hvor enevælden var begyndt at knirke. Allerede ved tronskiftet havde bønder i Vestlolland vovet at bede om en fri forfatning. Den slags glemte Christian 8. ikke.

Han var ikke en paradekonge. Han rejste med en notesbog,

gik protokoller igennem, prøvede brandsprøjterne, besøgte arresterne og skrev det hele ned om aftenen.

Stiftamtmand von Jessen balancerede på en line. Der gik rygter om, at kongen ville komme med tyve dragoner, ligesom på Møn, hvor folk var blevet fornærmede. Von Jessen svor på sin embedsed, at Deres Majestæter ville blive modtaget med den mest oprigtige hengivenhed, og bad om, at der ikke blev sendt soldater. Dragonerne blev sendt hjem.

Den 22. juli var det Nysteds tur. Rådhuset kalket, æresporte af grønt og flag overalt. Og programmet var delt: Mens kongen holdt sit indtog, skulle dronningen, som von Jessen havde aftalt allerede i juni, "tage direkte fra Nykøbing til Aalholm for der at forenes med Hans Majestæt".

Caroline Amalie havde været dårlig det meste af rejsen. Hun slap for talerne og kørte over dæmningen til borgen i noret. Der ventede hun på sin mand. Husets nye herre var Gregers, filologen, der samme år var blevet hofjægermester. Man kan se ham føre dronningen rundt under farens platantræer, mellem lysthusene og de latinske sten. Hvad der blev sagt inden for murene, ved vi ikke. Hoffets arkivkasser og de censurerede aviser tier. Det officielle står i fuldt lys. Det private holder mund.

Inde i byen syntes kongen, at den unge lærer Friess var dygtig, men at der nok var brug for en lærer til. Han var venlig.

Uvejret kom tre dage senere i Nakskov, hvor sogneforstanderskaberne overrakte ham en takkeadresse, der kom farligt tæt på at kræve ret til at bevilge skatter. Monarken, der ellers altid havde

styr på sig selv, tabte besindelsen: Han havde givet folket en kommunallov – statens sager skulle han nok selv tage sig af. Et øjenvidne mente, at han var lige ved at stampe i gulvet.

Bagefter fik hver købstad kongens kroningsmedalje i sølv. Kun én er bevaret: Nysteds. Den hænger i en ramme på lokalarkivet.

Fem år senere var Christian 8. død. Seks år senere var enevælden det også. Konger, der rejser rundt for at berolige deres provinser, kommer tit hjem med en fornemmelse af, at de ikke har dem længere.

40. 1864 – De tolv på kirkegården

Den 18. april 1864 stormede preusserne Dybbøl. 700 døde og over 500 sårede på dansk side. Tilbagetog til Als, nyt nederlag i juni og freden i Wien, der kostede riget en tredjedel af landet og fire tiendedele af befolkningen.

De sårede skulle et sted hen.

Nysted lå så langt fra fronten, som man kunne komme i monarkiet, og havde den eneste naturhavn på Lollands sydkyst. De sårede blev sejlet fra Als og Sønderborg – og på holmen i noret stod der et slot med plads.

Grev Gregers stillede det til rådighed uden at forlange en skilling. “Greven med familie beboede dette slot indtil nu,” skrev en korrespondent i Berlingske, “og da regeringen med taknemmelighed modtog tilbuddet, flyttede den grevelige

familie hele det betydelige bohav i nogle få dage.” Han syntes, Aalholm var “måske et af de bedste lazaretter, armeen har”, med høje sale, lindealléer og en have med sjældne træer: “Kort sagt dette lille punkt er et rent paradis.”

Byen huskede det på sin måde: “Når dampskibet kom med sårede og syge, leverede Nystederne vogne og strøede halm på vejen, de skulle køre.” En by, der strør halm under vognhjulene for at skåne fremmede mænd for stødene. Man finder ikke et bedre billede af, hvad by og slot kan være for hinanden, når det gælder.

Men man skal vide, hvad de kom ind til. Kirurgien i 1864 kendte ikke til antiseptik. Man fjernede kuglerne, når man kunne, og savede lemmerne af, når man ikke kunne – og så kom koldbranden og sårfeberen. Danmark sagde nej til hjælp udefra og nej til kvindelige sygeplejersker, ti år efter Florence Nightingale. Det var, hvad de lå i, under Otto Ludvigs høje lofter med udsigt over noret.

Tolv døde mellem april og august.

Mads Hansen fra Nørre Lyndelse på Fyn, et uægte barn, der var sat i pleje hos en gårdmand, blev såret ved Dybbøl den 12. april og fik benet amputeret. Han døde på Aalholm den 26. juni – to en halv måned mellem kuglen og graven. Hans Rasmussen, konstabel, født i Tillitse på selve Lolland, døde 45 kilometer fra sit sogn; han var næsten hjemme. Hans Christian Hansen fra Tarup ved Odense døde ikke af sine sår, men af tyfus.

Den 6. oktober 1865 blev der rejst en obelisk på Nysted

kirkegård “til taknemlig erindring om de 12 fædrelands forsvarere som i 1864 døde på Aalholms lazareth”. Og nederst: “Herren bevare de trofaste.”

En detalje mere. Mindestenen blev hverken betalt af staten, hæren eller greven. Den blev betalt af folk fra Nysted, landsognet og Herritslev – almindelige mennesker, der skød penge sammen til en sten for tolv fremmede mænd, der var blevet båret ind i deres by og aldrig båret ud igen.

41. 1865 – Den gale greve på Rydhave

Gregers Christian Raben var dr.phil., hofjægermester, kammerherre og medlem af Det Latinske Selskab i Jena. Han havde giftet sig uden for adelen, med Anna Margrethe Lund, og det barnløse par havde adopteret hendes niece, Anna Marie Amalie, født i Næstved i 1832 som datter af en billardvært. Hun voksede op som komtesse Amalie Raben.

Da han blev enkemand i 1851, kunne Gregers ikke sidde stille. Han havde Søbo på Fyn, og i 1860'erne købte han oven i købet Rydhave ved Vinderup i Vestjylland – en gammel herregård med ottekantet tårn og et spøgelse i muren. For at opdyrke heden, sagde han, og han brugte formuer på at sætte huset i stand.

Derovre, hvor ingen kendte greven af Christiansholm, blev han *den gale greve*. Mest på grund af hans idéer: Han fik frøer fra Frankrig til avl og gravede en frødam til dem i skoven. Børnene på efterskolen, der i dag bor på Rydhave, får stadig fortalt, at han

engang skød efter en heks.

Så var der bjørnen. På en vinterjagt i Norge skød han et kæmpedyr. I stedet for at lade det blive der, fik han det læsset på en slæde og kørt fra Norge gennem Sverige til København, hvor han forærede det til hoffet. Det blev serveret ved Christian 9.s taffel. En af gæsterne skal have syntes, det var sejt. Bjørnekød gjorde ikke lykke ved det danske hof.

Og så var der toget. Banen fra Skive til Struer åbnede i november 1865. En dag stod greven på perronen i Vinderup og så toget til Struer køre fem minutter for tidligt – efter hans ur i hvert fald. Stationsforstanderen prøvede at tale ham til fornuft.

– Telegrafér til Struer, min gode mand, sagde greven.

Man telegraferede. Og ifølge overleveringen kom der et ekstratog tilbage til Vinderup for at hente den triumferende greve.

Historierne blev skrevet ned i 1957, tre generationer senere, og man skal læse dem for det, de er: det, en egn husker om en sær herremand.

Men en af Norgesrejserne fik en følge, som kirkebøgerne bekræfter. Digteren Andreas Munch, en enkemand, der havde mistet både kone og sønner, mødte komtesse Amalie. Munch var den første digter, Norge havde givet statsgage, en af fædrene til den norske litteratur. Den 10. oktober 1865 blev de gift i Borbjerg Kirke, nabosognet til Ryde, og brylluppet blev holdt på Rydhave. Den gale greve fik en nationaldigter til svigersøn.

Da han solgte Rydhave i 1873, efterlod han mere end

anekdoter: et legat på 70.000 rigsdaler “til fordel for værdige fattige i Ryde sogn og grevskabet Christiansholm”, der bandt hans to verdener sammen. Manden, de kaldte gal, brugte sin formue på hedeopdyrkning, restaurering, videnskab og fattighjælp. Det er en galskab, mange fornuftige folk kunne misunde.

42. 1869 – Slottet med stjernetårnet

I 1869 udkom andet bind af *Gamle danske Minder*, en folkebog under navnet Holger Bruun – bag hvilket skribenten L.J. Flamand gemte sig. Det var en af de bøger, der lå på sofabordet i dagligstuen, og generationer af lollikere læste her om deres slot for første gang.

Allerede første sætning er en skat: Aalholm er “en svær, firkantet bygning med tvende tårne, hvoraf det ene er indrettet til et astronomisk observatorium”. Stjernetårnet var altså slottets kendetegn. Og forfatteren roser “den smukke have og skov” med sjældne træer, som den afdøde greve, “der selv var botaniker”, havde hentet hjem “fra fremmede lande og andre verdensdele”. Tredivé år efter sin død i Rio er Frederik Christian den stille helt i bogen.

Folkebogen ved også, at det gamle slot “tidligere har haft fem tårne, et træspir og to karnapper”. Fem tårne, hvor alle andre tæller fire. En fejl – eller et minde om porttårnet i sydfløjen? Udgravningerne må afgøre det.

Den går længere tilbage end Burman Becker, helt til de gamle “næsssekonger” i 800-tallet. Men så fortryder den og foreslår i stedet en lille kystborg, som Svend Grathe byggede mod venderne i 1151. Forkert dateret, men godt tænkt: en ældre befæstning på holmen, der senere blev afløst af det rigtige Aalholm. Det er nogenlunde det, museet og udgravningerne tegner i dag.

Og frem for alt fortæller den endelig 1368, som det skete: Jernhenrik, våbenstilstanden den 8. september, fristen den 1. maj, der kom og gik, og Kersten Kule i Bardewick med sine endeløse forbehold. Aalholm blev ikke erobret. Det blev reddet med pennen. Den gør også 1332 til en scene: stenhuset med stråtag, ilden, kongen ud ad vinduet, og grev Johan, der “brød sig intet om sin halvbroder”.

Flamand skrev af efter andre, og hans 800-tal er ikke en skilling værd. Men hans sider er et led i kæden, og de minder os om, hvem der læste historie i 1869: almindelige mennesker ved petroleumslampens skær i deres dagligstuer.

43. 1874 – Digteren i slotshaven

Den 18. september 1874 sad en af Nordens mest feterede digtere i Aalholms have og skrev.

Andreas Munch: bispesøn, fætter til historikeren P.A. Munch, af samme slægt som maleren Edvard Munch, den første med digtergage fra Stortinget og sat i musik af Grieg. Norsk

nationalromantik i egen person. Han var ingen turist. Amalie var hans kone, og familien på slottet var hans egen. Parret boede om vinteren i København og om sommeren i Nysted, hvor de i 1877–78 byggede den italienskinspirerede Villa Marina for omkring 80.000 kroner – i en tid, hvor en håndværker tjente 26 øre i timen. Aalholms park var deres nabo.

Hans digt, *I Aalholm Slotshave*, har seks vers. Det begynder med det gamle slot med den røde mur, omsust af ædle træer, mens havet bruser fra stranden som en hilsen fra en vikings lur. Så kommer linjen, der viser, at digteren kendte stedet: borgen, der før var kongens bolig – og fangebur. Kongebolig og fangekælder, kong Hans' kancelli og Christoffers celle, samlet i to linjer.

Men digtets hjerte er haven. Vers efter vers nævner Munch, hvad han ser: hængeasken, granlunden, de mægtige platantræer, hvor man aner Syden, magnolia, figen, laurustinus, akacier og cypressen, der peger op mod evigheden. Det er, skriver han, som om en fe med fulde hænder har strøet en rigdom, kun Syden kender, ud under Nordens grå himmel.

Det er en botanisk optegnelse på vers, lavet 35 år efter grevens død af en mand, der kunne se. Hvis nogen i dag vil genplante parken, er de vers lige så meget værd som en gartners protokol.

Og digtet slutter med den danske bøgeskov, der står trofast vagt om den sydlandske have, og så måneskin, tåge over engen og Aalholms tårne, der våger over den sovende park. Aarestrup havde besunget platanen som Nysteds læge. Munch besang det hele som husets svigersøn. Der er ikke mange herregårde, der kan

prale af to digtere under det samme træ.

44. 1875 – Navnet

Én ting gjorde Gregers dog, som alle har været ham taknemmelige for siden.

Grevskabet havde heddet Christiansholm siden 1734, efter en dreng, der døde som 25-årig uden at sætte spor. Borgen havde altid heddet Aalholm – siden ålene, siden kongen i kælderens. I hundrede år havde de to navne levet side om side, og det ene var det rigtige.

Gregers bad om at få det ændret. Og det fik han. Grevskabet Christiansholm blev til grevskabet Aalholm. Den gale greve gav slottet sit navn tilbage.

Han døde barnløs i 1875. Broderen Julius overtog og døde i 1879, også uden arvinger. Den gren af slægten var uddød, og Emerentias grevskab, der skulle gå i arv til verdens ende, stod uden herre. Ifølge stiftelsesbrevet skulle det så gå tilbage til kongen.

Man kan forestille sig den hvide dame i de år. Barnløs herre efter barnløs herre. Hun må have gået meget.

45. 1880–1881 – Højesteret

Men der var en sidelinje.

Josia Levetzau til Lekkende, gehejmekonferensråd og nevø til

Emerentias søn, var fjern familie – men familie, og han havde en ret. Kongen havde en anden. I 1880 skrev en blind historiker om sagen, og i 1881 havnede striden om Aalholm i Højesteret.

Det var ikke en kamp med sværd, men med pergamenter: Emerentias stiftelsesbrev, læst og genlæst af landets bedste jurister, stamtavler, arveregler – og det evige spørgsmål om, hvad en gammel dame havde ment for halvandet hundrede år siden, da hun skrev “til evig tid”.

Levetzau vandt. Han fik grevskabet og titlen, og navnet blev Raben-Levetzau. Ni generationer af én slægt på ét slot – det var Emerentias værk, og det holdt, fordi hun havde skrevet det ned.

Josia døde i 1889. Hans søn havde styret godset siden 1881, og han skulle være greve i 44 år, til 1933. Han hed Frederik Christopher Otto Raben-Levetzau. Eftertiden kaldte ham Excellencen.

Og han arvede en ruin med udsigt.

FJERDE DEL:

EXCELLENCE

46. 1882 – Den unge mand og haven

Aalholm var forsømt. Ikke ødelagt som efter svenskerne, men forsømt, sådan som et gods bliver, når to gamle barnløse brødre har brugt pengene på lysthuse. Skovene var dårligt passet, markerne dårligt drænet, avlsgården klistret op ad slottet som i middelalderen – og den lugtede også sådan. Frederik Christians store park var vokset alle over hovedet, og Gregers' mindsten stod skævt langs tilgroede stier.

Den unge Frederik Raben-Levetzau var 25, cand.polit. og havde minder fra storbyerne: Han havde været i Udenrigsministeriet i Wien og Paris. Han vidste, hvordan et stort europæisk herresæde skulle se ud. Og han besluttede, at Aalholm skulle være et.

Han begyndte med haven. I 1882, før han overhovedet var greve, hentede han englænderen H.E. Milner, tidens førende havearkitekt. Milner gik gennem den enes jungle og den andens latinske labyrint og tegnede en samlet plan: Bevar det gamle,

læg lysthaven om på engelsk manér, og lad Hestehaven glide ud i et landskab, der flød ned mod noret.

Det blev stort. 170 hektar. Vejen til Saksøbing, der gik lige under vinduerne, blev flyttet mod nord ud på en ny dæmning, der fik det pragtfulde navn *Alverdens Gang*. Rørsøen blev gravet ud, og midt i den kom en ø på to hektar, fuld af blomsterbede – *Anlægget* – hvor man hvert år satte 13-15.000 planter ud. Ved kastanjealléen, bag en mur af fint kløvet granit, kom en køkken- og frugthave på 5,5 hektar med palmehus, vinhus og ferskenhus, og i midten et vandtårn på tolv meter.

Grevinden fik sin egen ø i søen. Den hedder stadig Grevindens Ø. Man kan stå der i dag, hvor hun stod, og se slottet fra vandsiden, som hun så det: rødt, tungt – og alligevel, i aftenlyset, smilende.

47. 1884 – Englænderen og fasanerne

Det første år skød man syv fasaner på Aalholm. Syv.

Fasanen var en ny gæst i Danmark. I 1761 havde Moltke på Bregentved fået tyve æg fra det kongelige fasaneri. En kalkunhøne skulle ruge dem ud hos skovfogeden, og til foråret var kyllingerne hakket ihjel. I 1800-tallet var der to skoler. Den tyske satte næsten voksne fugle ud og holdt øje med dem hele tiden. Den engelske satte kyllingerne ud, når de var fire-seks uger gamle. Det gav vildere, stærkere fugle, der fløj bedre – men så skulle alt med kløer eller krumt næb udryddes uden nåde.

Mesteren i den engelske skole herhjemme hed Robert Richardson. Han kom til Aalholm i 1884 med den unge jæger Frederik Saurbrey som sin højre hånd. På to år steg udbyttet til 476. Fra syv til 476 – det var ikke fremgang. Det var et mirakel.

Dansk Jagtforening, der blev stiftet samme år, offentliggjorde vildtudbyttet: I 1887 meldte Aalholm om 206 fasaner og hele grevskabet om 413 ud af 2.002 stykker vildt. Frijsenborg havde 80. Fasanen var så ny, at den ikke engang stod i jagtloven – men den havde allerede sin pris på torvet: to-tre kroner for en hane.

I 1888 lokkede Frijsenborg Richardson væk. Saurbrey blev overjæger på Bregentved, hvor fasaneriet blev rent industri – 8.000 æg i 1929. Et foto fra 1913 viser ham ved siden af Christian 10., og Svend Fleuron gjorde ham til model for den ubarmhjertige “Bomben” i sin roman. Den engelske metodes sejrsgang i Danmark går gennem Aalholm.

Og de store efterårsjagter, hvor konger og prinser kom til Lolland, hvilede på syv magre fugle fra 1884 og en englænder, der vidste, hvad der skulle til for at gøre dem til 400.

48. 1885 – Kongeørnene

Den 15. marts 1885 blev der skudt en kongeørn ved Aalholm.

Vi kender datoen præcist, for Jonas Collin skriver i sin store fortegnelse over Danmarks fugle fra 1895, under *Aquila fulva*: “Ved Aalholm 15. Marts og 24. Okt. 1885”. En moderne gennemgang af alle sjældne fund sætter et lille mærke ved begge

fugle: “sk”. Skudt.

Det var ikke en hvilken som helst rovfugl. Over to meter mellem vingespidserne, op til seks kilo og kløer skabt til hare og fugl – altså til det, et jagtvæsen kaldte *sit* vildt. Datoerne passer med trækket: skandinaviske ørne på vinterbesøg, der kom svævende ind over Lollands flade land. I dag ville man tage kikkerten frem. I 1885 tog man geværet.

Man skal ikke blive forarget for hurtigt. Dengang delte de store godser naturen i to: det, man ville have mere af – harer, agerhøns og fasaner – og det, der spiste det – ræve, mår, krager og rovfugle, som jægerne kaldte “rovtøj” og fik betaling for pr. styk. Jagtforeningen havde det endda på programmet: Frede gråanden og udrydte rovfuglene.

Og på Aalholm havde man lige sat fire uger gamle fasaner ud i skoven.

1884: fasaneriet. 1885: to ørne. Ingen kilde siger, hvem der skød, eller hvorfor, og det skal heller ikke påstås her. Men de to ting hører til samme historie. Den 16. november 1889 faldt der en tredje ørn ved Aalholm.

Der er et paradoks i det. Datidens naturforskere kendte mange fugle, fordi de var blevet skudt, udstoppet og indberettet til jagtbladene. Ødelæggelsen blev kilden til viden. Frederik Christian havde samlet fugle for at forstå dem. Hans efterkommeres jægere skød dem for at beskytte fasanerne – og gjorde dem på den måde til videnskab.

Fredet i yngletiden i 1922, totalfredet i 1967, kom kongeørnen

tilbage, og i 1999 fik et par unger i Danmark. Hvis der i morgen kom en svævende ind over Aalholms skove, ville ingen hente geværet. Folk ville stoppe op. De ville køre langt for at se den.

49. 1885–1889 – Slottet får sit ansigt

I 1885 flyttede Excellencen avlsgården halvanden kilometer mod nord, væk fra slottet og tæt på markerne. Et helt nyt anlæg, tegnet af en hånd, man genkender som arkitekten Hans J. Holms. Hvor den gamle avlsgård havde ligget, kom der stald til tyve ride- og køreheste og en remise til gallavognene.

Og så, i 1889, begyndte det store arbejde.

Hans J. Holm var professor, historicist og forelsket i middelalderen. Han var så forelsket, at han opfandt mere af den, hvor der manglede noget. Han stillede sig i den store borggård, kiggede på det rektangel, kongen havde tegnet i 1200-tallet, og så, hvad han kunne gøre ved det.

Han skar gården over med tværfløje og store firkantede tårne. En bred allé førte ind til midten af det nu symmetriske anlæg, hvor man kom ind i en æresgård med et kæmpestort trappetårn. Facader og gårde fik alt, hvad historicismen kunne låne: rundbuer og spidsbuer, altaner, karnapper, kobberklædte kviste, trappegavle, tegl og skifer, bindingsværk med udskårne knægte, en malerisk “peberbøsse” på nordfløjen – og mod vest store nye skydeskår, som ingen nogensinde skulle skyde igennem.

Frederik Christians observatorium blev revet ned. Astronomen måtte vige for arkitekten.

På facaden satte Holm Københavns Universitets segl og årstallet 1232, borgens formodede fødselsår under Christoffer 1. Man diskuterer ikke med et årstal, der er hugget i sten.

Indenfor var det et teater. Man trådte ind i trappehuset med marmortrin og egepaneler, og et indbygget orgel tog imod en med fuld akkord. Forhallen var middelalder – buer, søjler, malede bjælker. Nordfløjen var en række af pragtrum: kabinetter, spisestue, riddersal, balsal, gyldenlæder på væggene, damask, indlagt parket, fløjddøre med messinghåndtag og stuk. En række gæsteværelser med himmelsenge stod klar til gæsterne – med kongehuset i spidsen.

Og under arbejdet fandt murerne under kalken i den østre sal i nordfløjen Frederik 2.s navn, dronning Sophies, rigsrådenes – og nederst, med hue og kande, Christoffer Koryot. Narren havde ventet i tre hundrede år. Nu var der endelig fest igen.

Fremtidens antikvarer skulle ryste på hovedet over alle de nedrevne sten og al den tabte ægthed. Samtiden måbede bare. Bortset fra Frijsenborg kunne ingen dansk herregård måle sig med Aalholm. Ingen talte endnu om bevaringsværdige bygninger. Man ville genskabe. Og man genskabte.

50. 1890 – Parforcejagten, der aldrig blev til noget

Midt i Roden Skov ligger et sted, der er for geometrisk til at være lavet af naturen. Fra en rundkreds, Rotunden, stråler otte snorlige veje ud gennem skoven som egerne i et hjul.

Det er den klassiske parforceskov: Fra stjernen kan man følge hunde og vildt helt ud for enden af de lange kig. Sådan blev Europas store kongelige jagtskove anlagt i 1600- og 1700-tallet, og dem i Nordsjælland er i dag på UNESCOs verdensarvsliste netop på grund af den geometri.

Blev der så holdt parforcejagt på Aalholm? Sandsynligvis ikke. Jagthistorikeren Jesper Laursen siger det lige ud: Stjernen blev anlagt omkring 1890, da Roden blev dyrehave, men den lader ikke til at have haft nogen praktisk funktion. Den havde symbolværdi. Parforcejagten havde været afskaffet i kronens skove i over hundrede år, da vejene blev hugget.

Hvorfor så?

I 1882 havde Excellencen været med til den berømte parforcejagt på Frijsenborg, hvor grev Mogens Frijs med importerede hunde og en engelsk piqueur havde genoplivet kongernes fornøjelse. Otto Bache malede afslutningen på jagten, og blandt rytterne – i grønlig frakke, brun hat og hvide ridebukser – kan man genkende grev Frederik Raben-Levetzau fra Aalholm.

Han havde selv redet med. Otte år senere fik Roden sin stjerne.

Der findes intet papir, hvor greven skriver, at han ville have

sin egen. Men hvis forbindelsen er rigtig, er der noget elegant over det: Han ville ikke have jagten. Han ville have jagtens landskab. Mens Holm gjorde slottet til et middelalderteater, sagde en stjerne i skoven: Det her er et stort sted.

Skovrider Carl E. Kann, der passede skovene fra 1875 til 1918, har sin mindesten midt på Rotunden. Stjernen blev hugget i hans tid – måske efter hans tegning. De otte veje løber der stadig, som om rytterne når som helst kunne komme brasende ud mellem træerne. De kom aldrig. Aalholm fik sin stjerne og ingen jagt.

51. 1891–1908 – Gæstelisten

De kom.

I 1891 boede prinsen af Siam på Aalholm: en ung asiatisk prins, sendt ud for at lære Europa at kende, der sov under en dansk himmelseng og gik tur blandt amerikanske ege og udstoppede bjørne, mens gartnerne plantede 15.000 blomster. I november 1902 kom kronprinsparret i fire dage. I 1906 kong Frederik 8.

Og i 1908 de to mænd, hvis rivalisering seks år senere skulle sætte verden i brand: kejser Wilhelm 2. og kong Edward 7. Samme slot, samme park. Tænk dig dem gå mellem Gregers' latinske mindesten: kejseren med de opadstrittende knurhår og den visne arm, han altid skjulte, og den tykke engelske konge med cigaren, mens de talte om ting, ingen af dem mente. Holms orgel havde budt dem velkommen. Koryot kiggede ned fra sin væg.

Folk, der går tur sammen i de mægtiges haver, ved ikke altid, at de ses igen på generalstabskort.

Excellencen tog imod dem alle. Men Aalholm var ikke det hele. Ved folketællingen den 1. februar 1906 fandt man ét menneske på slottet: husjomfruen. Greven var i København, Amaliegade 17, nærmest under kongens tagrende, med tolv tjenestefolk. Grevinden var “i udlandet”, formentlig i villaen Beaulieu i Cannes. På avlsgården boede samme dag 44 mennesker, 120 køer, 27 heste og om sommeren ti polske piger i roerne.

Et slot til én husjomfru, en avlsgård til 44. Og ude på øen i Rørsøen 15.000 blomster, som ingen kiggede på.

52. 1901 – Byen begynder sin dagbog

Ved begyndelsen af det 20. århundrede gik en mand i Nysted i gang med noget, man sjældent ser: at beskrive sin by, som den var, gade for gade og hus for hus – og så skrive ned år for år, hvad der ændrede sig.

Det var byens læge, C.A. Hansen. Hans første bind hed *Status 1901*: en opgørelse, et fotografi af den lille by ved noret, lige før den gamle verden mødte den nye. Ingen jernbane, intet vandtårn, men en havn, købmandsgårde, et gammelt rådhus og fem hundrede års historie. At gøre status, før man begynder at skrive krønike, var at give sine efterfølgere en målestok for alt.

Han førte selv krøniken fra 1902, og andre tog over, helt

frem til John Voigt, der lagde pennen i 2006. To verdenskrige, jernbanens komme og gåen, havnens op- og nedture, bryllupper og brande – alt blev skrevet ned af folk, der ikke vidste, hvordan historien endte, og som netop derfor huskede detaljerne.

For Aalholm er den en skattekasse: slottet set fra byen. Det er krøniken, der fortæller, hvad Munchs Villa Marina kostede. Det er dens priser, navne og datoer, som ingen anden kilde gemmer. Den ligger i Nysted Lokalhistoriske Arkiv, digitaliseret. Og måske er der en stille opfordring i, at den stopper i 2006: Nysteds krønike venter på sin næste krønikeskriver.

53. 1903 – Hdebondens søn

Den 1. maj 1903 steg en syttenårig jyd af toget i Nysted med en lille kuffert, der indeholdt hele hans verden.

Marius Nielsen var forældreløs. Han kom fra en hedegård ved Læborg, hvor sandet gav lidt og krævede alt, og hvor hans far samlede de halmstrå op, der var faldet på staldgangen, for intet måtte gå til spilde. Han havde tjent to et halvt år hos en bonde: ingen fast arbejdstid, ingen fridag, ingen fremtid. Hans bror, kusk på Hardenberg, havde vist ham døren: Bliv landvæsenselev på en stor herregård.

Om Lolland vidste han to ting. Skolelæreren havde fortalt, at man på grevskabet Ålholm dyrkede sydlandske frugter i en park. Og derhjemme fortalte man om den gamle kone, der gik ind på apoteket i Nysted og bad om *kajenne for 10 øre kajenne kajenne* –

et lollandsk, der fik drengene i Læborg til at hyle af grin. Hverken frugterne eller sproget var overdrevet.

Det blev, skrev han senere, en revolution i hans liv. I stedet for hede og forkrøblet krat: fed muld, lysegrønne bøgeskove, Østersøen og fiskerbådene. Et værelse for sig selv med kakkelovn, servante og lampe, og en pige, der redte sengen og fyrede op, så der var varmt, når han kom hjem. Fra april til november en lommelærke snaps med i marken. Til påske ti hårdkogte æg pr. mand. Fast arbejdstid – og efter fyraften kunne man gå, hvorhen man ville, uden at spørge nogen. Han var, sagde han, *dybt beskæmmet over al den godhed*.

Godheden havde et navn: forpagter Ulrich, en gammel mand med langt hvidt skæg, og hans kone, der hver søndag gik rundt til værelserne med rene håndklæder. En søndag i april stod hun i Marius' dør.

– Har De da ikke ild i kakkelovnen?

– Det er ikke nødvendigt mere, frue.

Hun rystede sig og syntes, det var koldt. Han glemte hende aldrig for de ord.

Avlsgården var en stor forretning: 700 tønder land, 14 spand heste, 170 malkekøer og 250 svin. Forvalteren, Baggesen-Schmidt, påstod at nedstamme fra digteren og tjente 450 kroner om året; en elev fik 180. Maskinerne tog pusten fra jyden. Derhjemme havde han tærsket en hel vinter med plejl. Her lavede et damptærskværk 200 sække om dagen. Halmen blev strøet ud som strøelse, gødningen blev kørt ud på den fineste

græsmark, han nogensinde havde set – og pløjet ned. Derhjemme ville de have grædt.

Om sommeren, om søndagen, red man alle fjorten spand ned gennem hovedgaden og ud på stranden, hvor karlene smed tøjet, sprang op på barbagen og drev hestene ud, til de mistede bunden og svømmede. En svømmende hest, skrev han, har ikke andet end hovedet over vandet.

Og så var der slottet. Marius så det udefra, fra avlsgårdens side, og det er derfor, hans blik er så værdifuldt. Tyve heste i grevens stald, fem staldkarle i gult liberer med knæbukser og stiv hat – skæg forbudt, bakkenbarter påbudt. En rideknægt, der fulgte komtesserne, når de i fuld galop lod hestene springe over neg-stakkene. Fem tjenere, en kok fra Pommern og en kammertjener, der fulgte greven til Paris og Ægypten. Marius regnede nøgternt efter: Det hele blev betalt af grevens otte herregårde. Og de folk, der pløjede jorden, ejede ikke nok af den til at fylde en urtepotte.

En ting bed han især mærke i. Når greven, og endnu mere grevinden, gav en ordre, hed det aldrig *vil De* eller *kunne De*. Det hed: *Du skal!* – med eftertryk, som for at understrege svælget mellem den rige mand og den fattige Lazarus. Sådan talte den højere dannelse, bemærkede Marius tørt, når man var lensgreve, kammerherre, hofjægermester og – to år senere – udenrigsminister.

Verden forandrede sig år for år. Greven havde ikke bil. Men netop det år åbnede en busrute mellem Nysted og Nykøbing, efter

Marius' mening landets første, valgt fordi der ingen bakker var. Den eneste lille stigning lå ved avlsgården, og der gik bussen i stå og trillede baglæns. Passagererne stod ud og skubbede, og ingen blev sure. I Nysted så han sin første film: en barber, der skar hovedet af sin kunde, barberede det på bordet og satte det på igen. Man lo dengang, skrev han halvtreds år senere, og man kan stadig trække på smilebåndet.

Han blev kun et år. Men hans far havde haft for vane at sige til sine sønner, at de ikke duede til noget – ikke af ondskab, men af uforstand – og Marius var gået ud i livet med en følelse af at være mindre værd end andre. Da han rejste, skrev forpagter Ulrich en anbefaling, der sluttede med, at det var en fornøjelse at anbefale ham til enhver, der fik brug for ham. Den sætning kunne han bruge senere. Men vigtigst af alt, skrev han, gav den ham troen på sig selv tilbage.

Så gode forhold, tilføjede han, har der næppe eksisteret på Ålholm hverken før eller siden.

Det er det eneste vidnesbyrd om Excellencens Aalholm, skrevet af en mand med en greb i hånden. Alle de andre så slottet fra salonerne. Marius så det fra Kvievænget.

54. 1905 – Ministeren

I 1905 blev greven udenrigsminister.

Det var der ikke noget, der havde lagt op til. J.C. Christensens regering var en bonderegering, og Raben-

Levetzau var Højremand, godsejer, kammerherre og medlem af Landmandsbankens bankråd. Men riget havde brug for en minister, der havde set verden og kunne dens sprog, og dem var der ikke mange af blandt bønderne. Greven havde været i Wien og Paris, han havde været generalkommissær for Danmark ved verdensudstillingen i 1900, og han var formand for udvalget, der byggede Christiansborg op igen. Han byggede altså et slot i København, mens Holm byggede et om på Lolland.

I tre år sad han med det lille riges forhold til et Europa, hvor Tyskland voksede, Sønderjylland stadig var tysk, og hver sætning skulle vejes på guldvægt. Så kom Alberti-skandalen. Han gik, og regeringen faldt med ham.

Han vendte aldrig tilbage til politik, bortset fra som formand for Nysted sogneråd. Men blandt hans mange tillidsposter, som herregårdsbogen fra 1938 remser op mellem Geografisk Selskab og ordenskapitlet, er der én, man let læser hen over: *formand for Kongelig Dansk Automobil Klub*.

Husk den. Den får betydning.

55. 1905 – Norge får en konge

Den 7. juni 1905 erklærede Stortinget unionen mellem Norge og Sverige for opløst. Stockholm råbte op om forræderi, den svenske flåde krydsede ud for Strömstad, Norge mobiliserede delvis, og forhandlingerne i Karlstad var lige ved at bryde sammen.

Og så skulle man lige finde ud af, hvad Norge skulle være:

republik eller kongerige? Og hvis kongerige – hvilken konge?

Tronen blev først af høflighed tilbudt en svensk prins. Det ville kong Oscar ikke høre tale om. Den norske regering havde fra starten et andet navn i baghånden: prins Carl af Danmark, søofficer, kronprinsens anden søn og gift med Maud, datter af den engelske kong Edward 7. En konge med nordisk blod og direkte linje til London – det var perfekt.

Men man tager ikke bare en dansk prins ud af København uden om den danske regering. Og udenrigsministeren i den regering var greven fra Lolland.

På norsk side var manden bag diplomaten Fritz Wedel Jarlsberg, der var udstationeret i København. Dansk Biografisk Leksikon siger det kort: Raben-Levetzau formidlede Wedel Jarlsbergs henvendelse til prins Carl. Greven fra Aalholm stod mellem udsendingen og den kommende konge.

Den 29. juni svarede prinsen ja – på betingelser: at kong Oscar endeligt havde sagt nej på sin slægts vegne, at både hans farfar Christian 9. og hans svigerfar Edward 7. sagde god for det, og at Norge og Sverige først havde klaret deres skilsmisse.

Greven havde en ekstra bekymring: Stockholm. Hvis Danmark alt for tydeligt hjalp Norge til en dansk konge, kunne det ødelægge forholdet til Sverige i en generation. Og en lille stat med Tyskland i ryggen har ikke råd til fjender mod nord. Så han prøvede samtidig at dæmpe de svenske krav, især om at nedrive de norske grænsefæstninger, den mest betændte sag i Karlstad. Danmark ville have tronen til sin prins, men måtte

ikke se ud til at have vundet den.

Den 26. oktober gav Oscar afkald. Nu ville prinsen have nordmændenes eget ja – der gik rygter om republikanere. Statsminister Michelsen ville helst undvære en folkeafstemning, men den danske udenrigsminister, det danske hof og prinsen selv insisterede. Michelsen gav sig. Den 12. og 13. november stemte 259.563 ja og 69.264 nej. Den 18. valgte Stortinget prinsen enstemmigt. Telegrammet nåede København om aftenen, og tre timer senere sagde Carl ja og tog navnet Haakon 7. Den 25. november, i sne og tåge, tog Drøbak imod det nye kongepar.

Haakon regerede i 52 år, stod fast mod tyskerne i 1940 og blev Norges mest elskede konge. Det kongehus, der sidder i Oslo i dag, begynder med ham. Og i kulissen ved dets fødsel finder man en lollandsk adelsmand.

56. 1908 – Greven går til kongen

Tirsdag den 8. september 1908 stod ministrene på Toldboden i København og ventede på enkekejserinde Dagmar og dronning Alexandra af England. Mens de spejdede efter skibet, hviskede indenrigsministeren til statsministeren, at justitsminister Alberti lige havde meldt sig selv til politiet for bedrageri og dokumentfalsk. Christensen skrev samme aften i sin dagbog: et tordenslag. Han turde ikke sige noget til Frederik 8. midt i ceremonien og bad i stedet kongens bror, kong Georg af Grækenland, om at fortælle ham det på vejen hjem.

Alberti havde svindlet for femten millioner – nok til at købe hele Lolland. Og Christensen var dobbelt ramt, for han havde samme år ladet statskassen låne halvanden million til den sparekasse, Alberti var formand for.

Fra Toldboden kørte man direkte til ministermøde. Christensen spurgte selv, om de skulle gå af. To ministre var enige, deriblandt grev Raben. De andre sagde nej: At gå af var at indrømme. Man ville blive siddende, til Rigsdagen trådte sammen.

Greven var ikke tilfreds. Om fredagen talte han om at gå. Om aftenen skrev han det. Lørdag den 12. september kl. halv ti sad de to over for hinanden.

– Jeg står fast, hr. statsminister. Men jeg vil først tale med kongen.

Christensen forstod det sådan, at de ville tale sammen igen, før der blev besluttet noget. Greven var med til ministermødet kl. ti og til audiensen hos kong Georg kl. halv tolv. Ved ettiden kom kabinetssekretæren ind til Christensen: Kongen ville tale med ham mellem to og tre. Grev Raben havde bedt om sin afsked – og fået den. Mens han stod og fortalte det, kom et bud med grevens brev.

Christensen kogte. På vej til kongen mødte han tilfældigvis Raben på gaden. De vekslede et par ord og skiltes, som dagbogen siger, temmelig brat.

Frederik 8. var nervøs. Han meddelte, at greven var gået, og bad nu om hele ministeriets afsked. Så talte han længe om Alberti,

om lånet og om forsvaret. Og her kom den anden strid frem: Raben ville have forter syd for København, fra Køge Bugt til Roskilde. Hvis Christensen ville foreslå dem, sagde kongen, ville greven blive.

Christensen sagde nej – med den sætning, der er blevet citeret lige siden: Han kunne jo ikke købe grev Raben for nogle forter.

Ministeriet fortsatte nogle uger og faldt den 12. oktober. Christensen sagde til sine venner, at greven havde handlet på en misforståelse, men i god tro. Og at det var så meget desto mærkeligere, at Raben selv gik rundt og troede, han skulle med i næste ministerium. Folk, der vælter en regering uden at have villet det, tror tit, at man vil takke dem for det.

Alberti var årsagen, lånet var svagheden. Men det var greven fra Aalholm, der gik til kongen. Da han kom ud igen, var regeringen begyndt at falde. Han tog hjem til Aalholm og dukkede aldrig mere op i rigets politik.

57. 1909 – Lægen, der skrev byens historie

Nysted fyldte 500 år i december 1909, og byrådet ville have en bog. Igen var det lægen, der skrev den.

Carl Adam Hansen, krønikens far, undskyldte: Det burde have været “en historiker af faget”, og Nysted havde “alle dage været en beskeden lille by”. Han tog fejl af, hvad hans bog var værd.

Han reddede to kilder i den. Den ene var kordegn Wejers håndskrift fra 1761 om kirkens gravskrifter, som var blevet

lånt ud og aldrig kommet tilbage – heldigvis havde han taget en afskrift. Den anden var selve byens fødselsattest, Erik af Pommerns brev af 7. december 1409, der var brændt med rådhuset i 1654. Den skrev han af på Det Kongelige Bibliotek efter Resens kopi: frihed “for alle bånd, arbejde og skat ... til vort slot Aaleholm”.

Han fortalte om Johanne Lerche og hendes ildrager. Han noterede, at den unge grev Christian havde boet på ladegården, fordi slottet var ubeboeligt, og at man allerede i 1551 havde genbrugt murstenene fra det nedrevne gråbrødre kloster på Aalholm – klosteret, som borgen havde beskyttet, endte i dens mure. Han gemte halmen fra 1864.

Og han tog episoden fra 1848 med, hvor Gregers tilbød byen syv-ni små kanoner til skansen – “kattehovederne”, der i 1909 stadig salutede på kongens fødselsdag – med et følgebrev, som byrådsformanden fandt “holdt i en spydig og krænkende tone”. Den gale greve var stadig den gale greve, også når han gav gaver.

Bogen slutter med fremtiden: “Jernbanelinien til Nykøbing er afstukken, og om et årstid eller to have vi jernbanen.” Og et ønske: “Gid Nysted må gå en lys og lykkelig fremtid i møde!”

Aarestrup havde været læge i Nysted og skrevet digte. Hansen var læge og skrev historie. Der er en linje af læger i den by, som ikke kunne nøjes med at helbrede.

58. 1913 – Kongen kommer

I oktober 1913 kom Christian 10. til Aalholm, og huslæreren så det fra sit vindue.

Det er et af slottets kæreste vidnesbyrd: ikke greven, ikke kongen, men en ung mand, der var ansat til at undervise børnene, og som stod og kiggede og skrev ned. Kongens bil på dæmningen. Tjenerne på række. Greven i uniform, behængt med ordener. Kongen, høj og stiv som en mast, der steg ud og hilste. Musikken, flagene og Nysteds folk langs vejen.

Personalet blev fotograferet det år foran Holms facade: tjenere, stuepiger, kokke, gartnere og kuske i deres bedste tøj, med et udtryk, der siger, at de vidste, de var en del af noget.

Det var toppen. Aalholm i 1913 var alt det, Excellencen havde villet: et herresæde i europæisk format, en konge som gæst, en park i fuldt flor og hænder nok til at holde det hele kørende.

Året efter begyndte krigen. Toppunkter har det med, at man først genkender dem, når man er på vej ned.

59. 1915–1921 – Regningen, anden gang

Det første, Første Verdenskrig tog fra Aalholm, var gartnerne.

Danmark var neutralt, men verden var ikke. Priserne steg, mændene forsvandt, og det store hold folk, som haverne, bygningerne og selskabslivet krævede, kunne man ikke længere holde. Anlæggets 15.000 blomster blev færre, Systemet groede

til, og den store køkkenhave blev til et handelsgartneri, der skulle tjene penge.

I 1915 ringede telefonen på Aalholm: Man forhandlede om at sælge De Vestindiske Øer til USA, og den forhenværende minister blev spurgt til råds. Danmark solgte sine tropeøer for 25 millioner dollars.

I 1918 blev Bjørnehuset bygget i parken, til minde om den gale greves bjørne. I 1919 blev en af grevens døtre gift på slottet – det sidste store bryllup. Grevinden, der var engelsk i sjælen, havde lavet et lille stykke England ved Nysted: Den Engelske Skole.

Og så kom lensafløsningen.

Loven blev vedtaget i 1919. Grevskaberne – Emerentias og alle de andre, hele systemet med bunden jord, der havde båret adelen i to hundrede år – skulle opløses. Jorden blev fri mod en afgift til staten og jord til husmænd. For Aalholm betød det i 1921 1.767.000 kroner til staten, 2.115.600 til successorfonden og 269 hektar til 35 statshusmandsbrug. Greven kæmpede for at skåne selve Aalholm og afgav kun 68 hektar her; Bramsløkke, Egholm og hans sjællandske gods Beldringe betalte resten.

Grevskabet Aalholm holdt op med at eksistere. Slottet var bare et slot, jorden bare jord. Greven var 62. Han regerede i tolv år endnu over det, der var tilbage.

60. 1920 – Herregårdenes skæbnetime

I begyndelsen af 1920'erne udkom et af de mest ambitiøse værker, der nogensinde er skrevet om danske herregårde: *Danske Herregaarde ved 1920*, tre tykke bind og næsten to tusind sider. Aalholm fik sit kapitel i andet bind.

Det hele ligger i de tre små ord i titlen: *ved 1920*. Med grundloven i 1915 og loven i 1919 havde Danmark besluttet at afvikle de sidste rester af privilegiesamfundet. Fire mænd – personalhistorikeren Louis Bobé, arkitekturhistorikeren Vilhelm Lorenzen, baron Berner-Schilden-Holsten og baron Palle Rosenkrantz, jurist og Danmarks første kriminalforfatter – ville fastholde den verden, præcis som den så ud i det øjeblik, den forsvandt. To lærde og to adelsmænd byggede et mindesmærke over den verden, loven var ved at skille ad.

Og Aalholm var, da billedet blev taget, på toppen af sin anden storhedstid: Holms slot, kongebesøget i 1913 med troner, tusind lamper og fyrværkeri, og en herre, der havde været minister.

Men på slottet vidste man godt, hvad 1920 betød – på mere end én måde. Det var netop da, at våbenfrisen i riddersalen ved Slesvigs våben fik indskriften: *til 1864, igen 1920*. Genforeningens glæde og lens afløsningens alvor, malet på de samme vægge i det samme år.

Familien blev i tre generationer endnu, til 1995, men som ejere, ikke længere som lensbesiddere. Værket ældes ikke, for det er et øjebliksbillede. Det var det sidste blik på grevernes Danmark,

mens det endnu levede.

61. 1931 – Haven får sin historiker

Johannes Tholle var gartner, havearkitekt og frem for alt en utrættelig skribent, der i et halvt århundrede reddede haver, parker og kirkegårde over hele landet fra glemslen, sogn for sogn.

I 1931 skrev han tolv sider til Lolland-Falsters historiske årbog om *Aalholm Slotshave* fra 1796 til 1920: parkens første historie.

Tolv sider er ikke meget. Men da videnskabshistorikeren Gerd Malling i 2002 gjorde status over grevernes samlinger, konstaterede hun, at Frederik Christians arboret var “den eneste del af hans indsats, der er blevet husket frem til i dag” – og at det var takket være Tholle. Han kom lige i tide, mens der stadig var folk, der havde kendt haven i dens storhed. Han samlede grevens egne ord om “min engelske have ved Christiansholm”, de 1.500 arter fra 1833, rosen fra 1849 og 1869, Munchs vers og gartner Larsens beretning fra 1897.

Det var en mindetale. Men også en arv. Herbarierne blev solgt, fuglene spredt, noderne glemt og møblerne solgt på auktion. Men en have kan man ikke pakke i en kasse, og dens historie overlevede, fordi én mand i 1931 gad skrive den ned. Det skrevne bliver, når tingene forsvinder.

62. 1933 – Farvel

Excellencen døde i 1933 efter mere end et halvt århundrede på Aalholm.

Den 5. juni kom Christian 10. for at sige farvel. Der var gået tyve år, siden huslæreren havde set ham stige ud af bilen på dæmningen. Kongen var blevet ældre, og det samme var landet: krise, arbejdsløshed og grevskaber, der ikke fandtes mere. Men han kom. Et fotografi viser ham, høj og i uniform, på vej ind i Holms trappehus, hvor orglet for en gangs skyld tav.

Greven blev båret til kapellet i Nysted, ved siden af Emerentia og Otto Ludvig.

Sønnen fik ikke titlen som greve; lensafløsningen havde taget den. Han måtte nøjes med at være baron. Johan Otto Raben-Levetzau var 29 og arvede et slot i europæisk format, en park på 170 hektar, en avlsgård, en villa i Cannes og en lejlighed i København – og et århundrede, der ikke havde plads til noget af det.

Baron, skulle det vise sig, var rigeligt.

FEMTE DEL:

BILBARONEN

63. 1940–1955 – Restaureringen, der ikke blev til noget

Johan Otto Raben-Levetzau havde en plan.

Han var vokset op i sin fars Aalholm, i det teater af spidsbuer og gyldenlæder, og han vidste, som enhver med øjne i hovedet vidste, at det ikke længere var en middelalderborg. Det var et slot fra 1889, der var klædt ud som en middelalderborg. Baronen ville have den rigtige tilbage.

I 1943 og 1944, midt under besættelsen, fik han tegnet en restaurering, der skulle “kamouflere faderens voldsomme indgreb”: Kvistene skulle af, den falske skalmur væk, og Margretefløjen skulle tilbage til dronningens tid. En del af det fik han gjort. Margretefløjen blev restaureret, kvistene forsvandt, og et stykke af den falske mur kom ned. Men det var krig, der var ingen penge, og efter krigen kom pengene ikke igen.

I 1945 kom flygtningene: tyske civile, kvinder, børn og gamle,

drejet foran Den Røde Hær og sat i land på Lolland i tusindvis. På Stubberupgaard, en af godsets gårde, blev der sat pigtråd op, og bag den boede de i årevis, mens Danmark spekulerede på, hvad man skulle stille op med dem. Ti år senere, i 1955, kom krigens børn til Skansevej 34. Andre landflygtige, anden omsorg.

Aalholm kom gennem den krig, som det var kommet gennem alle de andre: ved at være der, åbne dørene og vente.

Men baronen var ikke god til at vente. Han var hverken sin far, den tålmodige greve med de tusind tillidsposter, eller sin oldefar, den rejsende naturforsker. Han var, som kilderne siger med et sjældent smil, *legesyg*.

Og han elskede biler.

64. 1944 – Filmen

Den 31. marts 1944 viste man i Palads i København en tolv minutter lang dokumentarfilm som forfilm til en krimi: *De danske Sydhavsøer*.

Det var besættelsens fjerde år, og den slags film skulle minde danskerne om, hvad der var dansk: Storstrømsbroen, kirkerne, herregårdene, roerne og sukkerfabrikkerne, stranden ved Marielyst, færgerne, Maribo, Nakskov, Sakskøbing – og Aalholm og Nysted. Bjarne Henning-Jensen instruerede, hans kone Astrid assisterede, og Poul Gram stod bag kameraet.

Kameraet glider hen over noret, følger dæmningen og nærmer sig Holms facade, hvor solen får murstenene til at gløde. Det

er de ældste levende billeder af slottet. Baronen er fyrre år og lige begyndt på Margretefløjen. Der står endnu ikke én eneste bil bag korntørreriet. Parken er stadig Milners. Filmen findes endnu. Man kan se Aalholm, som det var, aftenen før alt det, der skulle komme.

65. 1964–1972 – Benzin i blodet

Det var ikke en hobby. Det var et liv.

Faren havde været formand for Automobilklubben dengang, bilen var et legetøj for herremænd, som folk stod og gloede på. Sønnen gik videre. Han købte gamle biler, sjældne biler, umulige biler, i England, Frankrig og Amerika, og fik dem sendt til Lolland, hvor de blev stillet bag korntørreriet, i laderne og i vognremisen, hvor grevens karosser engang havde stået.

Tænk dig forvalteren i 1950'erne, en nøgtern mand med ansvar for et gods, hvor man solgte marker og skov, der får at vide, at der er en ny bil på vej fra Amerika.

- Hvor skal vi stille den, hr. baron?
- Bag korntørreriet.
- Der står fjorten i forvejen.
- Jamen så bag de fjorten.

I 1964 var samlingen blevet til et museum, og baronen gjorde det til en strategi: Aalholm skulle ikke længere leve af jorden, men af gæster. I 1972 åbnede slot og park for publikum med 300 køretøjer: et af Nordeuropas fineste bilmuseer, på en holm, hvor

en konge havde siddet i lænker seks hundrede år tidligere. Folk kom i tusindvis, fra hele Skandinavien og Tyskland. Bagefter gik de gennem Holms trappehus, Frederik Christians park og Bjørnehuset uden helt at forstå, hvad de havde set. Og så kom de igen.

De kaldte ham *Bilbaronen*. Han tog det som en kompliment, og det havde han ret i.

66. 1965 – Manden, der læste murene

Hvis man skulle kåre en konge blandt kilderne til denne historie, ville valget være let. Chr. Axel Jensen, Nationalmuseets store middelalderarkæolog, skrev kapitlet om Aalholm i *Danske Slotte og Herregaarde* – det, alt andet bygger på. Det blev skrevet i 1940'erne og opdateret i 1965, så sent at det nye bilmuseum nåede med.

Han gjorde noget, ingen havde gjort før: Han læste murene, som man læser et håndskrift, skifte for skifte, og holdt dem op mod de tørre lensregnskaber.

Anlægget, skriver han, “er blevet til stykke for stykke, øget og ændret i løbet af et par århundreder, og næppe er borgen nogensinde bleven færdig”. Nordvesttårnet, med tre meter tykke mure om den hvælvede kælder, hvor kongen sad, er det ældste: 1300-tallet. Nordmuren og nordøsttårnet med de flammede sten som på Vordingborg er måske Valdemar Atterdags. Kældrene i sydøsthjørnet med resten af en vindeltrappe er fra begyndelsen

af 1400-tallet – “med alt forbehold kunne man tænke sig Erik af Pommern”. Og den vestlige del af sydfløjen, hvor en sal havde gotiske malede bladranker fra omkring 1400, bærer “næppe helt med urette” navnet Margretefløjen. Han løste endda gåden med det femte tårn: Det var et sænket tagparti, der fik hjørnet til at ligne et tårn.

Han fandt et brev fra 1336, hvor Den kullede Greve opgav sine krav på “dat hus to Alholme”, og konkluderede, at Johan den Milde havde bygget på Aalholm.

Hans glansnummer er byggeriet 1578-1588, stykket sammen af regnskaberne. Man rev et stenhus i Nysted kloster ned for at få materialerne. Lensmand Hak Ulfstand blev fritaget for 500 daler i afgift i tre år mod selv at betale murere og tømrere. Kalken kom fra Mariager og fyrretømmeret fra Gotland. Og da kongeparret kom og så på arbejdet i 1585 – det besøg, narren forevige på væggen – blev der, som Jensen skriver med et smil, man kan høre, “måske som et resultat af samtalerne under drikkelaget sluttet en ny kontrakt”: Ulfstand skulle på egen regning mure de ufærdige tårne 3,77 meter højere. Men Frederik 2. døde i 1588. Og derfor mangler vesttårnet i dag stadig sin øverste etage, mens østtårnet rager højest. Aalholms skæve tårne er et mindesmærke over en konge, der døde midt i et byggeri.

Han turde også dømme. Ombygningen fra 1889 bliver beskrevet loyalt, men dømt med én sætning: en luksusbolig “passende for landets udenrigsminister og skabt til store fester – helt i international stil”, der “for den sags skyld kunne have

ligget et hvilket som helst sted på det europæiske kontinent”. Der skulle et generationsskifte til, skrev han, for at rette op på det. Baronen var begyndt i 1944 med arkitekt Helge Holm, mens Nationalmuseet gravede porttårnets fundamenter frem.

Baronen viste ham sikkert rundt og talte om biler. Jensen kiggede på stenene. De havde hver deres samling. Og kapitlet slutter med et billede, man holder af: Det nye Aalholm “smiler muntert mellem de grønne træer ud mod den venlige fjord”.

67. 1968–1989 – Et damptog, en jetjager og en telefonboks

Han kunne ikke stoppe.

Gennem Milners og Frederik Christians park fik han lagt et smalsporet spor og sat et rigtigt damplokomotiv på – Stubberup Strand Bane, der kørte fra museet ned til stranden med masser af røg, fløjt og børn, der hang ud ad vinduerne mellem de eksotiske træer.

Han købte en udrangeret jetjager af forsvaret og stillede den på legepladsen.

– Hvad vil De bruge den til, hr. baron?

– Børnene skal kravle på den.

– Javel, hr. baron.

Han købte en af Københavns gamle telefonkiosker – de små runde huse med kobbertag, hvor man engang kunne ringe for ti

øre – og satte den i haven vest for slottet, hvor den stod som en høflig udlænding mellem rhododendronerne og de latinske mindesten. Hvorfor? Fordi det morede ham.

Så kom der et cafeteria, en legeplads og i 1989 en privat flyveplads, hvorfra man kunne flyve over slottet og se, hvad kongen havde set i 1256: den flade holm, vandet hele vejen rundt og skudvinklerne.

Og filmholdene kom. I 1960'erne og 70'erne var Aalholm kulisse for en række lette danske komedier med letpåkledte damer og forviklinger på landet. Riddersalen, hvor Frederik 2.s nar havde signeret væggen, blev brugt til sengekantsfilm, og skuespillerinder løb i negligé gennem gyldenlædersalene.

Koryot ville have forstået det. Han havde siddet i tre hundrede år med ølkanden i hånden og ventet på, at nogen skulle grine under hans væg igen.

68. Rivieraen – Chaufføren kører i forvejen

Baronen boede ikke kun på Aalholm. Det havde ingen af dem nogensinde gjort.

Han havde et hus på Sankt Annæ Plads i København. Han havde – og det er den detalje, der maler ham bedst – 40 hektar klitter ved Ringkøbing Fjord, som han var blevet forelsket i i 1930'erne, og hvor han byggede sin helt egen private ferieby: eksotiske huse, en tennisbane og et saltvandsbassin, der blev fyldt fra fjorden med en slange. En privat ferieby. I Vestjylland.

Og han havde en motoryacht med besætning på Rivieraen.

Når baronen skulle til Cannes, fløj han. Det var moderne, og han var moderne. Men en baron ankommer ikke til kajen i taxa. Så chaufføren blev sendt i forvejen fra Lolland, gennem Tyskland og Frankrig, dag efter dag, med Rolls-Roycen, så baronen kunne blive kørt standsmæssigt fra lufthavnen til havnen.

Tænk dig den lollandske chauffør i uniform bag rattet i en Rolls-Royce på Route Nationale 7, mellem vinmarker og landsbyer, med kortet på sædet ved siden af og en baron, der skulle hentes om tre dage. Og så i Nice med kasketten i hånden. Baronen træder ud i solen, nikker, sætter sig ind og siger:

– Havnen.

Det var ikke galskab. Det var stil. Men stil koster.

69. 1989 – Mørkt og tretten grader

For at betale solgte han jord.

Først markerne, så skoven. Det, der havde båret Aalholm i syv hundrede år, forsvandt stykke for stykke, indtil begge dele var nogenlunde halveret. Bilerne kostede, feriebyen kostede, yachten kostede. Livet kostede, og baronen havde besluttet at leve det.

I 1989 røg vinkælderen til Christie's.

Den var berømt: mørk, tretten grader og en formue i gamle årgange, som generationer af grever havde lagt hen som mænd, der vidste, hvad de drak. Bordeaux fra de store år og bourgogne, man ikke længere kunne få. Kilderne kalder den *baronens*

millionvin. Den forsvandt på to timer under hammeren i London, flaske for flaske, til samlere over hele verden, der ikke anede, at de købte et stykke Lolland.

Tænk dig ham den aften, alene i den tomme kælder med en lampe i hånden mellem reolerne, hvor støvet stadig havde form som flasker. Han var 85. Han havde ikke fortrudt noget. Han fortrød stadig ikke noget.

70. 1990–1991 – Tunnelen og skatten

Der går en tunnel fra Aalholm.

Det ved hele egnen. Den går under noret til byen, siger nogle. Til kirken, siger andre – til kapellet, hvor Emerentia ligger. Til Enkedronningens Ø. Til Bramsløkke. Den blev gravet i middelalderen, så kongen kunne flygte, eller i 1658, så lensmanden kunne slippe væk, eller også gravede den gale greve den bare for sjov. I 1990 talte man om den igen, som man gør hvert tiende år. Ingen har nogensinde fundet den. Alle er sikre på, at den findes.

Men i 1991 fandt man noget rigtigt.

Musikforskeren Jens Henrik Koudal kom til Aalholm, fordi han havde hørt om en gammel nodebog i en montre, og besøget førte ham op i det sydvestlige tårn. Der, i et rum, ingen havde været i i årtier, lå en skat: omkring 225 musikværker, håndskrevne og trykte – og midt imellem dem grev Otto Ludvig Rabens dagbog, 600 sider på fransk, som ingen fortegnelse

nogensinde havde nævnt. To hundrede år i mørket, og så en dag lyset.

Tunnelen findes ikke. Noderne gør. Sådan er Aalholm: Man finder sjældent det, man leder efter. Men tit noget bedre.

71. 1992–1996 – Den tunge arv

Baronen døde i februar 1992. Han var 88 og havde boet 59 år på Aalholm.

Slottet gik ikke til den ældste søn. Faren var blevet uvenner med Frederik og havde strøget ham som godsarving, så Aalholm gik til den yngste, John Otto Raben-Levetzau, født i Hellerup i 1950, gift med Merete siden 1976 og far til tre døtre: Amalie, Julie og Alexandra Constance *Emerentia*. Det sidste navn pegede tilbage på kvinden, der købte slottet i 1725. Familien vidste, hvem den var.

De var ikke nye i huset. Museets kataloger viser, at turismen allerede siden 1975 havde været en familieforretning. Men det, John arvede i 1992, var en økonomi, som farens levevis havde tømt: et gods, der var halveret, en gæld, der allerede var tung, og en arveafgift på omkring seks millioner kroner – oven i enkens og de andre børns arvelod. Folketidende kaldte ham i 1995 *Baronens søn der fik den tunge arv*. Det var ikke for sjov.

Alligevel åbnede de dørene. Familien boede i vestfløjen og førte gæsterne gennem *vores private dagligstue med familiebillederne* helt hen til det værelse, hvor kejseren og den

engelske konge havde sovet. De forgyldte Louis Seize-møbler blev flyttet ud i testuen, hvor de tog sig bedre ud. Merete fandt grevinde Suzannes malerkasse og genskabte atelieret i tårnfløjen. I det gamle køkken blev alt kobbertøjet pudset, og et billede viser parret, der vurderer *dagens sauce*. Et andet viser familien foran godskontoret med ponyen Cirkeline, der *altid hører med*. I maj 1993 blev de fotograferet på toppen af tårnet på åbningsdagen; gelænderet var endnu ikke sikkert nok til publikum.

Brochuren fra 1993 begyndte med ordene: *Vores familie har boet her siden 1725*. Og den sluttede med en sætning, der i dag lyder som en bøn: *Vi gør vort bedste for at Aalholm kan føres videre i familiens eje*.

Det ville være let at fortælle de år som én lang nedtur. Men kilderne viser noget andet: en familie, der prøvede flere veje på én gang. John flyttede et underskudsgivende savværk fra Jylland til Letland og fik det til at tjene penge. Man holdt auktion i 1994 for at skaffe likviditet. Man prøvede at udvikle turismen. Men sæsonerne i 1994 og 1995 var dårlige. Den 12. august 1995 sagde John til avisen, at han godt forstod, hvorfor gæsterne blev væk.

Nitten dage senere, den 31. august, stod betalingsstandsningen på forsiden. Dagen efter viser et billede Merete og John, der læser avisen grundigt, før de skal i tv. Mange tilbød hjælp. Efteråret blev et kapløb med tiden: et vindmølleprojekt, et splittet byråds ja og amtets betænkeligheder. Den 1. december sagde John de ord, som alle, der har stået i samme situation, vil genkende: Usikkerheden er dræbende. Julen 1995 blev holdt på

slottet med pensionister som gæster. Det blev den sidste.

I januar 1996 blev Aalholm solgt til Stig Husted-Andersen. *Ålholm-dynastiets æra slut*, skrev avisen. Bilerne tilhørte en fond og var ikke med i handlen. Indboet skulle sælges for sig, til fordel for de tre døtre, der – skrev man – måtte vente mange år på deres millioner.

Fra den 20. til den 23. maj 1996 kom Sotheby's. 2.209 numre: himmelsengene, malerierne, gyldenlæderet, porcelænet og sølvtøjet, hele Holms iscenesættelse for kejsere og konger, stillet op med numre og vurderinger og solgt for omkring 21,6 millioner kroner. Opkøbere med kataloget i hånden gik gennem pragtsalene, orglet i forhallen tav, og Koryot kiggede ned fra sin væg med kanden i hånden. Arkivet i Nysted gemmer stadig John og Meretes adgangskort til deres egen auktion. Et ugeblad citerede dem: *Vi har grædt mange bitre tårer.*

Hammerslag over en epoke, siger kilderne. Efter 270 år måtte niende generation forlade den flade ø i noret.

John og Merete slog sig ned i England med pigerne. John fik et nyt liv i den verden, han kendte bedst – gamle biler – som Bonhams' repræsentant for Skandinavien. I præcis den branche, der havde kostet familien godset. Han døde i England den 3. januar 2013 og blev bisat fra Nysted Kirke. Kirken var fuld.

Den hvide dame, siger sagnet, viser sig kun, når herremanden ingen børn har. John havde tre. Man kan spekulere på, hvad Emerentia tænkte den dag, flyttebilerne holdt på dæmningen. Om hun forstod, at grevskabet til evig tid var slut – ikke fordi

der manglede en arving, men fordi der manglede penge. Og om hun kiggede på den yngste af pigerne, hende, der bar hendes navn.

72. 1997 – Ølpenge til Aalholm

Den 8. februar 1996 kom tre arkivfolk over dæmningen. Landsarkivar Grethe Ilsøe havde Erik Nørr og Inge Bundsgaard med. Spørgsmålet var, om man kunne redde slottets arkiv.

Det, de fandt, fik hende til at skrive en bekymret rapport til rigsarkivaren: *Lokalet er stærkt fugtligende, snavset og uden varme*. Nogle gamle sager i et skab, protokoller smidt hulter til bulter på hylderne – og det meste i bunker på gulvet, blandet med bøger fra biblioteket. Erik Nørr kaldte det senere en køkkenmødding med en ret tydelig lagdeling: Øverst lå de nye lag, hvor ugeblade lå side om side med en jordebog fra 1700-tallet.

Dér lå hundreder af års Aalholm: regnskaberne, bøndernes fæstebreve, grevernes papirer, Frederik Christians rejsenotater og navnene på folk, der aldrig fik deres portræt malet, i de hoveriprotokoller, hvor et navn nogle gange er den eneste dør ind til et liv.

Og tiden var knap. John var på vej mod konkurs, og arkivet risikerede at blive spredt for alle vinde. Fem år før havde fundet i tårnet vist, hvad den slags bunker kunne gemme.

John ville gerne have, at arkivet blev samlet og kom til

Landsarkivet. Men han ville også sikre sine døtres fremtid og bad om en rimelig pris. Der skulle findes en løsning, der reddede papirerne, og som en familie, der var ved at miste alt, kunne sige ja til. Imens lå papirerne i fugten.

Baronen sagde ja til, at de vigtigste ting kunne komme til København og blive registreret. Tre uger efter besøget blev de hentet – i de allersidste dage, familien boede på slottet. Tænk dig gangen: i den ene ende flyttekasser til England, i den anden arkivkasser til København. En familie flyttede efter 270 år, og dens skriftlige hukommelse flyttede med – bare et andet sted hen.

I København blev man enige om en pris, og Carlsbergfondet betalte. Den 18. april 1997 skrev Lolland-Falsters Folketidende: *Ølpenge til Ålholm*. 150.000 kroner for resterne af godsarkivet.

Overskriften var munter. Bag den lå et iskoldt rum, en familie på vej væk og en handel, der blev lavet, lige da en æra sluttede. Pengene kunne ikke holde den gamle verden på Aalholm samlet. Men de sørgede for, at den kunne blive ved med at fortælle. En god del af denne bog findes, fordi tre mennesker en februardag i 1996 gik ind i et iskoldt rum og kiggede på, hvad der lå på gulvet.

EPILOG: DEN FJERDE KAMPAGNE

73. 1995–2012 – Milliardæren, der samlede på slotte

Køberen i januar 1996 var Stig Husted-Andersen.

Han var en diskret mand, en milliardær, som ingen rigtig kendte, og som samlede på herregårde og strandvejsvillaer, som andre samler på frimærker. Han købte Aalholm og lod det sove. Han boede der aldrig og lavede intet om. Slottet, der havde taget imod konger og kejsere, gik i en slags dvale: ejet og vedligeholdt, men uden herskab.

Han døde i 2008, og hans tre døtre førte det videre. I 2002 havde forskerne fundet grevernes samlinger – herbariet, fuglene og fossilerne – spredt rundt på landets museer, men stadig til at spore tilbage til tårnet på Lolland.

I 2012 faldt det sidste hammerslag: Bilerne forlod Aalholm. Tre hundrede køretøjer, et helt livs samling, udstillet i fyrre år, gik på auktion og blev spredt for alle vinde. Den Rolls-Royce,

chaufføren havde kørt til Cannes, kørte væk på en lastbil. Bag korntørreriet var der kun tomhed tilbage.

74. 2019 – Efter 2019

I 2019 købte Bo Bendtsen slottet med omkring 5.000 hektar jord og skov.

Det er den fjerde store kampagne i Aalholms historie, siger kilderne. Den første var kongernes, der ville lukke riget mod syd. Den anden var grevernes: Emerentias guld, Otto Ludvigs fløj, Frederik Christians park og Holms teater. Den tredje var baronens: bilerne, toget og turisterne. Den fjerde er i gang nu. Man kan leje husene, holde bryllup i salene, gå på jagt i Roden Skov – og læse slottets historie år for år på en hjemmeside, der er blevet dets nye vægmaleri.

Lindholm, den lille ubeboede ø i lagunen bag Rødsand, hører stadig til godset. Og ålene kommer stadig hvert efterår.

75. I dag – Dem, der blev

Engang i middelalderen var der en lensmand på Aalholm, der hed Johan Frille. Krigens strabadser havde gjort ham lam.

Han sørgede over, at han ikke længere kunne ride sin gode hest. Så han forlangte, at hesten – opsadlet, med bidsel og stigbøjler – skulle følge ham overalt: gennem gangene, ind i salene og op og ned ad trapperne. En lam mand i en stol og bag ham en fuldt

opsadlet hest, hvor han end kom, så han i det mindste kunne høre hovenene.

Sagnet siger, at hr. Johan Frilles hest stadig spørger på Aalholm. Man hører den om natten, siger folk, slå med hovenene på fliserne i en gang, hvor der ingen hest er. Den leder efter sin herre. Eller også følger den ham stadig.

Christoffer Koryot står der endnu på væggen i den østre sal med sin narrehue og sin kande, under kongen, dronningen og alle rigsråderne, og griner ad dem alle sammen, som han har gjort siden 1585.

Christoffer 2. sidder ikke længere i kælderens. Men folk, der går derned, lægger mærke til en særlig stilhed.

Og Emerentia von Levetzau, der købte et slot for 94.929 rigsdaler og stiftede et grevskab til evig tid, går stadig sine runder i de lange gange, når der mangler en arving. Hun holder øje. Det har hun gjort i tre hundrede år.

Om hun går i dag, ved ingen. Men man ved, at slottet står der, på den flade holm i noret, hvor saltvand møder ferskvand – rødt og tungt og alligevel, set fra syd i aftenlyset, når solen skinner mellem træerne over de gamle mure, smilende.

Engang stod en konge her og så kun skudvinkler.

Skønheden kom senere. Men den kom.

Alle kildehistorierne år for år på aalholmslot.dk/slot/historie.

KILDENØGLE

Under kronen

- 1195 Refshaleborg · 1256 Borgen fødes → Prolog
- 1329 Forliget i Ringsted → kap. 1
- 1330 Grevens gave til præsterne → kap. 2
- 1332 Christoffer 2. i fangekælderens → kap. 3
- 1342 “Kongens grove anmasselse” · 1346 Valdemar genvinder · 1360 Hertugen holder hof → kap. 4
- 1359 Da Valdemar Atterdag greb ind fra Aalholm → kap. 5
- 1362 Topmøde · 1366 Ålholm-traktaten → kap. 6
- 1366 Fangerne, prinsessen og de fire skrivere → kap. 7
- 1368 Manden der talte sig fra en belejring → kap. 8
- 1376 To konger, én krone → kap. 9
- 1377 Kejseren stævner hovedsmanden → kap. 10
- 1394 Nordens mægtigste kvinde → kap. 11
- 1394 Fredsmæglerne, der selv blev taget til fange → kap. 12
- 1409 Nysted sættes fri · 1438 Hertug Barnim · 1445 Den 15-årige brud · 1454 Christian I · 1471 Dorothea får pant

- kap. 13
- 1423 Aalholms lensmand og alliancen, der skulle være evigt → kap. 14
- 1460 Enkedronningernes livgeding → kap. 15
- 1503 Kong Hans → kap. 16
- 1516 Christian II · 1526 Frederik I → kap. 17
- 1517 Aalholms lensmand og Dyvekes død → kap. 18
- 1533 Bønderne dræber fogeden · 1534 Nysted stormer slottet → kap. 19
- 1538 De sidste gråbrødre · 1551 Christian III vinder tilbage → kap. 20
- 1556 Christian 3. udsteder brev fra Aalholm → kap. 21
- 1559 Bønderne og den afsatte konges brev → kap. 22
- 1581 Østfløjen og kongeparret på væggen → kap. 23
- 1588 Sophies kopibøger · 1594 Enkedronningens ø → kap. 24
- 1628 Krigsfanger · 1634 Troldkvinden → kap. 25
- 1658 Over isen → kap. 26
- 1658 De glemte år · 1671 Brøstfældigheden · 1725 Kongen sælger → kap. 27
- 1662 Aalholm Amt → kap. 28
- 1717 Færgemandens puddermonopol → kap. 29
- 1719 Fire ryttere i Aalholms fængsel → kap. 30

Under adelen

- 1725 Grevernes genrejsning · 1734 Enken, drengegreven og grevskabet → kap. 31–32

- 1749 Grevens dagbog · 1775 Opdragelsesbogen · 1779 Den gamle borg bliver moderne → kap. 33
- 1765 Grevens sæler → kap. 34
- 1770 Grevens hemmelige kode → kap. 35
- 1791 Frederik Christian Raben · 1821 Gejrfuglen → kap. 36
- 1830 Antikvarerne opdager Aalholm → kap. 37
- 1838 Gregers Christian Raben → kap. 38 og 44
- 1843 Christian VIII og Caroline Amalie → kap. 39
- 1864 De tolv på kirkegården → kap. 40
- 1865 Den gale greve på Rydhave → kap. 41
- 1869 Gamle danske Minder → kap. 42
- 1874 Andreas Munch → kap. 43
- 1880 Den blinde historiker · 1881 Højesteret → kap. 45
- 1884 Fasanerne → kap. 47 · 1885 Kongeørnene → kap. 48
- 1889 Slottet får sit ansigt · 1890 Grevindens Ø → kap. 46 og 49
- 1890 Parforcejagten → kap. 50
- 1891 Prinsen af Siam · 1902 Prinseparret · 1906 Kongebesøget · 1908 Kejseren og kongen → kap. 51
- 1901 Nysted-krøniken → kap. 52
- 1903 Hedebondens søn – et år på Ålholm → kap. 53
- 1905 Udenrigsministeren → kap. 54
- 1905 Norges konge → kap. 55
- 1908 Greven går til kongen → kap. 56
- 1909 Jubilæumsbogen → kap. 57

- 1913 Christian X set fra huslærerens vindue → kap. 58
- 1915 Telefonen · 1918 Bjørnehuset · 1919 Den Engelske Skole · 1921 Lensaflysningen → kap. 59
- 1920 Danske Herregaarde ved 1920 → kap. 60
- 1931 Tholle om slotshaven → kap. 61
- 1933 Christian X siger farvel → kap. 62
- 1938 Spøgelseshesten, den hvide dame og hofnarren → kap. 23, 32, 38 og 75
- 1940 Baronet · 1945 Flygtningene · 1955 Krigens børn → kap. 63
- 1944 Filmen om Sydhavsøerne → kap. 64
- 1964 Rolls-Royce bag kornetorret · 1972 Slottet som museum → kap. 65
- 1965 Chr. Axel Jensen → kap. 66
- 1968 Stubberup Strand Bane · 1976 Filmholdene · 1989 Flyvepladsen → kap. 67
- 1989 Vinkælderer hos Christie's → kap. 69
- 1990 Den hemmelige tunnel · 1991 Nodefundet → kap. 70
- 1992 Den sidste familie · 1995 Slægtsbesiddelsen slutter → kap. 71

I nutiden

- 1995 Stig Husted-Andersen · 2002 Grevernes samlinger · 2008 Tre søstre · 2012 Bilerne forlader → kap. 73
- 1996 Den store auktion → kap. 71
- 1997 Ølpenge til Aalholm: Arkivet blev reddet → kap. 72
- 2019 Den fjerde kampagne → kap. 74